

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: pedagogiky a psychologie
Studijní program: sociální péče
Kombinace: sociální pedagog

Způsoby trávení volného času
mládeže s ohledem na možnosti
působení rodiny

Free Time of Young People According
to Family Effects

Autor:
Jitka ŠTASTNÁ (DAMAŠKOVÁ)

Podpis:

Adresa:
Tyršova 513/15
460 01, Liberec 5

UNIVERZITNÍ KNIHOVNA
TECHNICKÉ UNIVERZITY V LIBERCI

3146059898

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Václavíková-Helšusová
Konzultant: PhDr. Jan Sochůrek

Počet

stran	slov	tabulek	příloh
56	11 852	11	1

V Liberci dne: 6.4.2003

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6

Tel.: 048/535 2515

Fax: 048/535 2332

Katedra pedagogiky a psychologie

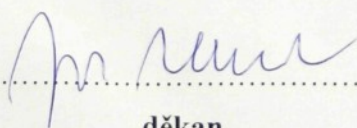
ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

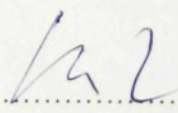
(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát) Jitka Šťastná
adresa: Tyršova 513/15, Liberec 5, 460 01
obor (kombinace): sociální pedagog
Název BP: Způsoby trávení volného času mládeže s ohledem na možnosti působení rodiny
Název BP v angličtině: Free Time of Young People According to Family Effects
Vedoucí práce: Mgr. Lenka Helšusová
Konzultant: PhDr. Jan Sochůrek
Termín odevzdání: 30. dubna 2003

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 4. 11. 2001

.....
děkan

.....
vedoucí katedry

Převzal (kandidát): Jitka ŠTĀSTNÁ

Datum: 21. 11. 2001

Podpis:

KSS/JPED
56/L [6] L A

182/03 B

Cíl:

Práce bude zaměřena na problematiku trávení volného času mládeže. Budou v ní vysvětleny základní pojmy – volný čas, mládež, rodina. Práce teoreticky objasní problematiku volného času mládeže. Problematika trávení volného času bude konkrétně zkoumána ve velkém a malém městě. Zjištěné výsledky budou porovnány. Specifickým hlediskem pak bude zjišťování možnosti působení rodiny a jejího vlivu na trávení volného času mládeže.

Hypotézy:

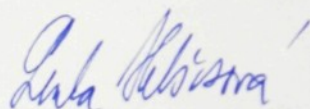
- I. Předpokládáme, že mládež v současné době tráví více volného času pasivním způsobem.
- II. Předpokládáme, že intelektuální rodinné zázemí vede k aktivnímu trávení volného času.
- III. Předpokládáme, že využití volného času je závislé na velikosti místa bydliště.

Metody:

- dotazníkové šetření
- polostandardizované rozhovory
- komparační analýza

Literatura:

- ANDRLE, V.: *Mládež a společnost*. Praha, Práce 1989
- SAK, P.: *Proměny české mládeže*, Praha, Petrklíč 2000
- SAK, P.: *Sociální vývoj mládeže*, Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985
- VAGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*. Praha, Portál 2000
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I.: *Aplikovaná sociální psychologie II.*, Praha Grada Publishing, 2001

vedoucí práce

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

V Liberci dne: 6. 4. 2003

Jitka Šťastná

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 o právu autorském zejména § 60 (školní dílo).

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé bakalářské práce a prohlašuji, že **souhlasím** s případným užitím mé závěrečné práce (prodej, zapůjčení, kopírování, apod.).

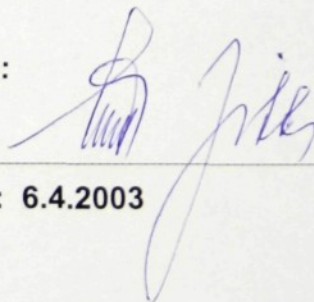
Jsem si vědoma toho, že: užit své bakalářské práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem TUL, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených univerzitou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše). Bakalářská práce je majetkem školy, s bakalářskou prací nelze bez svolení školy disponovat.

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu bakalářskou práci vyžádat v Univerzitní knihovně Technické univerzity v Liberci, kde bude uložena.

Autor:

Jitka ŠŤASTNÁ

Podpis:

Adresa:

Tyršova 513/15
460 01, Liberec 5

Datum: 6.4.2003

Chtěla bych poděkovat PhDr. Lence Václavíkové-Helšusové a PhDr. Janu Sochůrkovi za odborné vedení, trpělivý přístup a podnětné rady při zpracování bakalářské práce.

ANOTACE

Tato bakalářská práce je zaměřena na problematiku podmínek pro způsob trávení volného času dětí v pubertě.

V teoretické části se zaměřuje na teoretické poznatky v oblasti charakteru osobnosti, nabídky volnočasových aktivit, prostředí ve kterém pubescent vyrůstá, tj. oblasti, které mohou do určité míry způsob trávení volného času ovlivňovat.

Praktická část je zaměřena na výzkum v oblasti trávení volného času dětí v pubertě. Pra srovnání je pak výzkum prováděn v malé a velké obci. Výsledky výzkumu jsou pak s ohledem na hypotézy srovnány.

V závěrečné části jsou vyhodnoceny hypotézy a ověřena jejich platnost. V této části jsou také nastíněna opatření, která by mohla vést ke zlepšení situace v dané problematice.

ANNOTATION

This Bachelor's paper focuses on the issues involved in the conditions for the manner in which pubescent children spend their free time.

The theoretical section deals with theoretic information in the sphere of the nature of personality, the range of leisure time activities on offer, and the environment in which youths grow up, i.e., the factors that could affect the manner of spending leisure time to a certain degree.

The practical section concentrates on research into how pubescent children spend their free time. Research is then carried out in small and large communities for comparative purposes. The results of the research are subsequently compared with regard to the hypotheses.

The concluding part involves an evaluation of the hypotheses, the validity of which is examined. This section also contains an outline of measures that could be taken to improve the situation in the given issue.

ZUSAMMENFASSUNG

Diese Bachelor-Arbeit beschäftigt sich mit dem Thema Voraussetzungen für die Art der Freizeitgestaltung von Kindern in der Pubertät.

Der theoretische Teil konzentriert sich auf theoretische Erkenntnisse in dem Bereichen Charakter der Persönlichkeit, Freizeitangebot und Umgebung in der pubertäre Jugendliche aufwachsen, d.h. Bereiche, die in einem bestimmten Grad Einfluss auf die Art der Freizeitgestaltung haben.

Der praktische Teil befasst sich mit Untersuchungen zur Freizeitgestaltung bei Kindern in der Pubertät. Vergleichshalber wurde die Untersuchung in einer kleinen und einer größeren Gemeinde durchgeführt. Die Ergebnisse der Untersuchung werden anschließend unter Berücksichtigung der Hypothesen verglichen.

Im abschließenden Teil erfolgt die Auswertung der Hypothesen und die Prüfung ihrer Gültigkeit. In diesem Teil werden außerdem Maßnahmen angedeutet, die zur Verbesserung der Situation im gegenständlichen Bereich führen könnten.

1	ÚVOD	7
2	TEORETICKÁ ČÁST	10
2.1	Volný čas	10
2.1.1	Význam volného času u dětí	10
2.1.2	Funkce volného času	12
2.1.3	Způsob prožívání a intenzita prožitku, specifiky pubertálního věku	13
2.2	Rodina	14
2.2.1	Vymezení pojmu rodina	14
2.2.2	Struktura rodiny	16
2.2.3	Funkce rodiny	17
2.3	Činitele ovlivňující vývoj jedince	19
2.3.1	Procesy ovlivňující vývoj jedince	20
2.3.2	Rodina	22
2.3.3	Škola	23
2.3.4	Vrstevnické skupiny	24
2.4	Vývoj osobnosti	25
2.4.1	Vymezení pojmů z oblasti vývoje osobnosti	25
2.4.2	Vývoj osobnosti z hlediska socializace a volného času	26
2.4.3	Starší školní věk - puberta	28
2.4.4	Poruchy socializace	30
2.4.5	Prevence	32
2.5	Shrnutí	33
3	PRAKTICKÁ ČÁST	35
3.1	Upřesnění důvodu k výzkumu	35
3.2	Postup	35
3.3	Hypotézy	36
3.3.1	Malá obec - vzorek	37
3.3.2	Velká obec - vzorek	38
3.4	Metodika výzkumu	39
3.4.1	Zpracování získaných dat	40
3.5	Výsledky výzkumu a jejich vyhodnocení	40
4	ZÁVĚREČNÁ ČÁST	50
4.1	Vyhodnocení hypotéz	50
4.2	Navržená opatření	51
4.3	Závěr	52
5	Seznam použité literatury	54
6	Příloha	56

1 ÚVOD

J. A. Komenský, Informatorium školy mateřské, kap. IX: ***„Příkladů dobrých a ustavičných potřeba jest mládeži, protože (jak v Didaktice obecné plněji ukázáno) dětem Pán Bůh povahy opičí dal, tj. chtivost jakousi k děláním všeho, co jiné dělají vidí, takže byt' se člověku mladému nikdy nic neporoučelo a neoznamovalo, jen když on vidí a slyší, co jiní dělají, dělají totéž týmiž způsoby zvykne, to neproměnným zkušením stvrzeno jest.“***

Jan Ámos Komenský, náš významný pedagog, ve výše uvedeném citátu mistrně vystihl v několika větách důležitost příkladu pro výchovu dítěte. To, co jedinec vidí a slyší u svých rodičů i ostatních dospělých lidí, to napodobuje, přizpůsobuje se tomu. Významnou roli hraje rodina, ale i vrstevnická skupina.

Hodnotně a pozitivně trávený volný čas je nedílnou součástí zdravého životního stylu. Vhodné návyky ve zdravém způsobu trávení volného času získává dítě již od nejútlejšího věku především v kruhu svých nejbližších, tedy v rodině. Pokud rodiče o své dítě jeví zájem, ovlivňují tak i jeho názor na optimální způsob trávení volného času. Jsou pro něho nejbližším vzorem, zázemím, které vytváří podmínky pro to, aby dítě mohlo provozovat určitý druh aktivit. Výchovné působení rodičů na dítě jim dává možnost do určité míry ovlivnit a nasměrovat dítě k pozitivnímu vnímání světa, vytvoření kvalitních norem a postojů, k vytvoření správné hierarchie hodnot a k aktivnímu trávení volného času, které samotnému dítěti přinese uspokojení.

Všeobecně ve společnosti panuje názor, že je mezi současnými dětmi stále více rozšířena pasivita v podobě nudy, nicnedělání, nespokojenosti a nedostatku pohybu. Domníváme se, že není možné současnou situaci ve způsobu trávení volného času dnešních dětí tímto způsobem bagatelizovat. Není možné hodnotit celou populaci na základě extrémních příkladů. Došlo ke

změně způsobu trávení volného času, pro ilustraci můžeme uvést častou připomínku o tom, že děti málo čtou. V minulosti bylo čtení jediným způsobem, jak získat potřebné informace. Dnešní děti se o to rychleji orientují v nabídce internetových stran, videokazet a filmů. Získávají tak v kratším časovém úseku ucelenější informaci o daném tématu. Domníváme se, že jde zase pouze o to, aby byla dětem předkládána kvalita, aby měly možnost si vybrat to, co je pro ně nejvhodnější.

Doba puberty je velmi náročná jak pro dítě, tak pro jeho okolí, především pro rodinu. Čtrnáctiletý jedinec se nachází v období, kdy se již cítí být dospělým, zodpovědným a oprávněným rozhodovat sám o sobě. Převažuje u něho pocit, že právě toto nejsou jeho nejbližší schopni pochopit a považují ho za malé dítě. Tím dochází v tomto období ke konfliktům mezi členy rodiny, k nedorozuměním, které jsou mnohdy velmi negativně hodnoceny. Ani jedna ze stran nechce při řešení situace ustoupit a konflikt se pak prohlubuje. Dítě tohoto věku se cítí lépe ve společnosti svých vrstevníků, kteří mají podobný pohled na svět a podobný pocit nepochopení ze strany dospělých. Proto je oblast způsobu trávení volného času silně ovlivněna vzory vrstevníků pubescenta. Dochází tak ke konfrontaci zásad, které byly dítěti vštěpovány rodinou od narození s tím, co jedinci nabízí skupina jeho vrstevníků. Je to období náročné pro rodiče, učitele, tedy vychovatele pubescenta. Vyžaduje od nich zvýšenou míru tolerance, pochopení, ale zároveň nutnost dodržovat určitá pravidla a neustoupit z nich.

Z výše uvedených důvodů jsme se rozhodli svou závěrečnou práci zaměřit právě na výzkum v oblasti trávení volného času dětí ve věku 14 let. Domníváme se totiž, že to, jakým způsobem tráví děti svůj volný čas, je nejen otázkou nabídky, ale především mírou ovlivnění ze strany rodiny a nejbližšího okolí dětí.

V teoretické části práce jsme se orientovali na charakteristiku tohoto období. Pokládali jsme za důležité specifikovat pojmy, které jsou spjaty s tímto obdobím, jako je např. rodina, volný čas a jeho význam pro formování osobnosti. Pozornost jsme zaměřili na problematiku vrstevnických skupin

a problematiku socializace. Ve všech oblastech jsme upřesnili především teoretické poznatky, které jsme čerpali z odborných publikací.

Praktická část je zaměřena na výzkum v oblasti způsobu trávení volného času čtrnáctiletých, především s ohledem na možnost potvrzení, či vyvrácení stanovených hypotéz. Pro výzkum bylo použito dotazníkové šetření.

Zhodnocení celé práce je zahrnuto v závěrečné části, ve které jsou také vyhodnoceny hypotézy a doporučená navržená opatření.

Z výše uvedených důvodů jsme se rozhodli závěrečnou práci zaměřit právě na výzkum v oblasti trávení volného času dětí ve věku 14 let. Domníváme se totiž, že to jakým způsobem tráví děti svůj volný čas je nejen otázkou nabídky, ale především mírou ovlivnění ze strany rodiny a nejbližšího okolí dětí.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Volný čas

Ideální volný čas je spojení slov, které mnohým z nás příjemně zní. Ve volném čase se můžeme věnovat činnostem, které nám jsou milé, příjemné, baví nás, přinášejí nám radost a uvolnění. Někdy je příjemné i lenošení a nicnedělání. Nic nemusíme, děláme si co chceme. Jsou činnosti, které někdo vnímá jako povinnost a jiný jako zábavu.

Škála možností, jak trávit volný čas, je široká. To, jak se člověk naučí zacházet s volným časem jako dítě, významným způsobem ovlivňuje celý jeho život.

Lze tedy shrnout, že **volný čas je časový úsek, který člověk využívá pro uspokojení svých potřeb, zájmů a k odpočinku.**

2.1.1 Význam volného času u dětí

Významný vliv na využití volného času dětí má rodina. Děti od svých rodičů získávají první zkušenosti jak trávit volný čas, utvářejí si první návyky, rituály, které jsou úzce spojeny s jejich hodnotovou orientací, a vybírají si i své vzory. Děti rodiče mnohdy napodobují. Jedinec si návyky a způsoby životního stylu původní rodiny přenáší do dalšího života a mnohdy je uplatní i v rodině, kterou si později zakládá. Právě proto, že je způsob trávení volného času úzce spojen s životním stylem, odráží v sobě kulturu jedince a společnosti, ve které žije. Problematice volnočasových aktivit je proto věnována stále větší pozornost.

Volný čas je jedním z důležitých ukazatelů **životního stylu**. Osvětlení pojmu „životní styl“ je složité a velmi komplikované. Je to způsob života jedince, který aktivně prosazuje.

Druhy volnočasových aktivit jsou procesem celoživotním, jehož kvalitní základy by měly být položeny v dětství, tedy v rodině. Lze konstatovat, že efektivně trávený volný čas dětí a vedení k tomuto způsobu života je jedna z forem **socializace** jedince nenásilnou formou hry, ale i formou přiměřených povinností.

Člověk, přicházející na svět jako biologické individuum svého druhu, se stává společenskou bytostí se specificky lidskou psychikou prostřednictvím socializace či akulturace. Nakonečný, (1999, s .57), ve svém výkladu upřesňuje, že je to velmi komplexní téma procesu přeměn, které začínají osvojováním základních kulturních návyků, později mluvené řeči a dalšími změnami až po vpravování se do role svého pohlaví, orientace ve světě hodnot a jejich přejímání, resp. zvnitřňování. V podstatě jde o proces učení, zejména sociálního, tj. zpravidla v interakci dítěte a rodiny. Socializaci charakterizuje jako vysoce komplexní proces, začínající v novorozeneckém věku v rodině, pokračující ve škole a v zaměstnání, determinovaný masmédií, ale i příslušností k různým skupinám pracovním, zájmovým a dalším.

Za základ socializace se označuje tzv. **primární socializace**, uskutečňující se v rodině, v procesu rodinné výchovy, která je současně nositelem vlivu dané kultury. Cílem rodinné výchovy je uvést dítě do příslušného kulturního prostředí, naučit jej orientaci v tomto prostředí plném symbolů a společenských standardů. Na tuto primární socializaci pak navazuje další společenská instituce, tedy škola a později pracovní organizace, kde se dospělý člověk musí učit novým, tentokrát pracovním rolím. Proces socializace je stálý, neboť zkušenosti nabyté v dětství jedinci nestačí po celý život, musí se neustále rozvíjet, zdokonalovat a usměrňovat.

Sochůrek (2001, s. 17) uvádí souhrn základních aspektů socializace takto:

- osvojení základních kulturních návyků (hygiena, stolování, sebeobsluha, slušné chování)
- užívání předmětů běžné denní potřeby přiměřeně jejich funkci
- osvojení mateřského jazyka a dalších forem sociální komunikace

- osvojení základních poznatků o přírodě a společnosti a základní časoprostorové orientace
- osvojení sociálních rolí přiměřených věku a pohlaví
- orientace v základních sociálních normách a hodnotách
- postupný vývoj sebekontroly.

Socializace může proběhnout i nežádoucím způsobem, pak hovoříme o **deficitní** či **deviantní socializaci**, jak o této problematice hovoříme dále.

2.1.2 Funkce volného času

Funkce volného času pro každého jedince, tedy jak pro děti, tak pro dospělé osoby, je především v **obnově a regeneraci sil**. Volný čas přináší hlavně dětem radost z pohybu, ze svobody, poskytuje možnost sebevyjádření, zahrnuje prvky tělesné, duševní i sociální. Znamená **seberealizaci**. Zároveň poskytuje uspokojování potřeb a tím napomáhá k získání a udržení si celkového zdraví a pohody psychické, sociální i fyzické. Volný čas je vnímán jako čas nejcennější. Jedinec ho vnímá jako **relativně svobodnou volbu činností**.

Z hlediska norem a hodnot společnosti lze rozdělit způsob trávení volného času na **pozitivní a negativní formu**. **Pozitivní forma** představuje kvalitní prožívání volného času formou zájmových, tvořivých činností. Tato forma **neporušuje zákon**. **Negativní forma** představuje činnosti s rysy **asociálního, disociálního** či **antisociálního chování**. Není společností akceptována a v krajních případech může vést k trestné činnosti.

Sochůrek (2001, s. 16) vysvětluje výklad pojmů tímto způsobem:

- **Antisociální chování** je záměrně namířeno proti společnosti, proti normám a hodnotám. Jeho charakteristickým příkladem je kriminalita.
- **Disociální chování** má převážně kriminální charakter, ale na rozdíl od antisociálního chování si jeho nositelé uchovávají často většinu sociálních norem. To neznamená, že se tito pachatelé nemohou dopustit zvláště závažné trestné činnosti a také se jí většinou dopouštějí.

- **Asociální chování** je nespolečenské chování, resp. jednání, které neodpovídá mravním normám dané společnosti, nedosahuje však ještě úrovně ničení společenských hodnot.

I když pro účely této práce používáme tohoto zjednodušeného dělení, pokládáme za důležité upozornit i na to, že ne každá forma pasivního trávení volného času je negativní a současně aktivní forma trávení volného času není vždy pozitivní. Pro dokreslení uvádíme příklad, kdy dítě-jedinec, po náročném dnu se sportovním programem, tráví volný čas v klidu, pouze jako pasivní příjemce, aby načerpal nové síly. Takže i když tráví volný čas pasivně, netráví ho negativním způsobem. Naopak můžeme uvést příklad dítěte, které se aktivně podílí na ničení společného majetku. Zde jde o situaci opačnou. Dítě je aktivní, ale činnost, kterou se zabývá nelze v žádném případě hodnotit pozitivně.

Pro ilustraci toho, jak nesnadné je rozlišení trávení volného času pozitivním či negativním způsobem, bychom použili často diskutovanou problematiku sledování televize. Domníváme se, že v tomto konkrétním případě je nutné zhodnotit několik závažných hledisek, jako je podíl času, který je před televizní obrazovkou tráven, nebo vhodnost zvoleného programu, především s ohledem na věk diváka. Na základě výše uvedeného je možné konstatovat, že vhodný program v optimálním rozsahu může být pro socializaci jedince přínosný.

2.1.3 Způsob prožívání a intenzita prožitku, specifiky pubertálního věku

Období puberty je náročné nejen pro jedince samotného, ale i pro jeho rodinu a nejbližší okolí.

Způsob prožívání a intenzita prožitku je ryze individuální záležitostí. Toto je ovlivněno nejen charakterem daného jedince, ale i způsobem života jaký vede, charakterem společnosti, ve které žije, tzn. že intenzita prožitku úzce souvisí s věkovým složením a hierarchií hodnot.

Právě období puberty je obdobím „hledání“ si místa ve společnosti, obdobím zkoušek a pokusů, „jak se najít“, jak dosáhnout pocitu uspokojení, tedy i prožitku.

Období puberty charakterizujeme jako dobu spojenou s projevy nedostatku sebeovládání, období zvýšené impulzivity a zvýšené přecitlivělosti u pubescenta. Toto období je na druhou stranu typické zvýšenou uzavřeností ve smyslu nechuti projevovat city navenek, s ubývajícím otevřeností obzvláště k dospělým. Jedinec se cítí nejistý. V jeho chování jsou zapojeny obranné mechanismy. Změny, které jedinec prožívá, s sebou přinášejí i způsob prožívání, jehož intenzita může být mezi jedinci zcela odlišná. Jeho emoční reakce nelze předvídat, jsou ambivalentní.

2.2 Rodina

2.2.1 Vymezení pojmu rodina

Rodina má nezastupitelné místo při socializaci jedince. Je to jakási univerzální sociální skupina, ve které probíhají významné sociálně psychologické procesy.

Nakonečný (1999, s. 242) uvádí: „*Rodina: Je to charakteristická **primární malá skupina**, která je sociologicky charakterizována jako společenská instituce tvořící „stavební kámen“ lidské společnosti, neboť má řadu významných společenských funkcí, kromě jiných se v ní uskutečňuje **primární socializace dítěte**“.* V rámci rodiny dochází k uspokojování primárních, základních potřeb. Poskytuje jedinci potřebné zázemí, kde převazují osobní vazby. Mezi členy rodiny jsou **intimní a silné emocionální vazby**.

Sochůrkem (2001, s. 36) je rodina chápána jako základ společnosti, jako primární základní skupina, ve které probíhá socializace jedince, formuje se jeho osobnost, normativní a hodnotová sféra, rozvíjí se emoce, vůle, schopnosti, dovednosti a návyky.

Po formální stránce můžeme rodinu dělit na:

1. **Vlastní formálně úplnou rodinu**, která se skládá z vlastních rodičů a jejich společných dětí. Přesně lze definovat tuto rodinu jako soužití manželského páru, tzn. jejich svazek je formálně potvrzen, a z jejich společných dětí, tzn., že v rodině vyrůstají pouze děti, které mají stejného otce a matku.
2. **Formálně úplnou rodinu**, kde je jeden rodič vůči dítěti nevlastní. Jde o manželské soužití rodičů, společných dětí, ale kromě nich žije v rodině ještě dítě, jejímž rodičem je pouze jeden z manželů.
3. **Formálně neúplnou rodinu**, kdy dítě žije z jakéhokoliv důvodu pouze s jedním z rodičů. Tento vzorek představuje soužití jednoho rodiče a jeho dítěte, přičemž manželský svazek rodičů dítěte existuje, ale prakticky je jejich soužití ukončeno. Tj. jsou sice manželé, ale nežijí spolu, popř. je jeden z rodičů dítěte dlouhodobě mimo domov.
4. **Neformálně úplnou rodinu**, rodina plní všechny funkce, rodiče nejsou oddáni, lze ji definovat jako soužití rodičů a jejich společných dětí, přičemž soužití rodičů není formálně potvrzeno.
5. **Neformálně neúplnou rodinu**, rodiče spolu nežijí, ale nejsou rozvedeni, tedy soužití dítěte s jedním z rodičů, přičemž se dítě narodilo mimo manželství rodičů, jejichž soužití nebylo nikdy potvrzeno, nebyl uzavřen sňatek.

Všechny výše uvedené charakteristiky mají vliv, jak na kvantitativní, tak kvalitativní stránku výchovy. Volný čas v našem pojetí můžeme zařadit do obou těchto složek. Nelze samozřejmě říci, že např. matka, žijící sama s dítětem či dětmi, jim vždy věnuje méně času než matka v úplné rodině a často tomu tak není. Problematika volného času není pouze v oblasti její úplnosti či neúplnosti, ale zejména v oblasti vztahové. Na druhé straně je

zřejmé, že v úplné funkční rodině se o volný čas dítěte, jeho potřeby a zájmy, mohou dělit oba rodiče, zatímco v neúplné rodině musí rodič čas dělit mezi práci, nutné povinnosti související s chodem domácnosti, dítětem atd.

Je velmi důležité si uvědomit, že oba rodiče mají ve výchově dítěte nezastupitelnou úlohu. V případě, že jeden z nich chybí, či neplní svou roli v dostatečné míře, může tato okolnost významně ovlivnit budoucnost dítěte, jeho chování v dospělosti.

2.2.2 Struktura rodiny

Struktura rodiny je dána jejími členy. Za optimální rodinné prostředí se považuje **manželství muže a ženy**.

Sochůrek (2001, s. 37): „*Rodinu je nutné rozdělit na nukleární (z anglického nuclear – jádrová, tedy základní) a širší.*“

Nukleární rodina je tvořena vlastními rodiči a jejich vlastními dětmi. V **širší rodině** společně žijí s rodiči a dětmi prarodiče nebo sourozenci rodičů se svými rodinami.

Mezi nukleární a širší rodinou v tradičním pojetí či současnou rodinou jsou tyto rozdíly:

- Nukleární rodina má malý počet členů, rodina je dvougenerační (rodiče a děti). Rodiče ztrácejí mocenské pozice a možnosti sankcí nad dospělými dětmi a prakticky dnes již nemohou zasahovat do volby partnera svého dospělého dítěte. Významným faktorem je oddělené bydlení. Tato skutečnost ovlivňuje volný čas i způsob jeho trávení. Je snížena kontrola způsobu trávení volného času dětí, naopak zvýšená možnost pohybu (doprava auty) atd.
- Došlo také k výrazné demokratizaci života rodiny. Uvolnilo se dominantní postavení muže-živitele, rovněž se uvolnilo dominantní postavení rodičů vůči dětem. Děti v mnoha případech tráví volný čas individuálně bez kontaktu s rodiči (počítače, videa) apod.

Mezi členy rodiny vznikají vzájemné vazby. Každý zaujímá osobitou roli. Dohromady pak vytvářejí určitý **vzorec chování a norem**, které významným způsobem ovlivňuje dítě.

2.2.3 Funkce rodiny

K optimálnímu vývoji jedince by měla rodina plnit své základní funkce. Úroveň plnění těchto funkcí do značné míry ovlivňuje kvalita a úroveň rodičů, jejich vzdělanost a způsob vzájemného soužití.

Obecně jsou uznávány čtyři základní funkce rodiny:

a) funkce reprodukční

V minulosti bylo na rodinu pohlíženo především jako na strukturu, jejímž opodstatněním je zachování lidského rodu, zajištění potřeb dítěte a jeho zdraví i vývoj. Dnes je stále více vnímána jako sociální struktura, kde dochází k naplňování potřeb jejich členů, tj. nejen dětí, ale i dospělých.

b) funkce materiální

Tato funkce byla v minulosti významnější než nyní. Rodina byla vnímána jako samostatně hospodařící jednotka. Dnes je možné říci, že v případě nefunkčnosti rodiny v této oblasti funguje ve společnosti systém sociálních podpor.

c) funkce výchovná

Rodina je prostředím, kde je dítěti poskytována základní orientace ve světě a jsou mu vytvářeny podmínky pro plynulé zařazení do společnosti.

d) emocionální funkce

Tato funkce je považována za zcela nezastupitelnou a jedinečnou, určuje význam rodiny, která by měla vytvářet zázemí, podporu a pomoc. V dysfunkční rodině je to právě oblast emoční, která bývá nejhluběji postižena.

Jsou případy, ve kterých rodiny neplní funkce zcela ideálně, popř. některá z funkcí je plněna způsobem odchylným od společenských norem nebo jedna z vyjmenovaných funkcí chybí. Rodina se pak stává **dysfunkční**. Např. dítě, vyrůstající v rodině, kde jsou rodiče pracovním vyčerpání a nemají na ně čas, nabývá dojmu, že je odstrčené. Strádá, především po stránce citové. I když je zahrnuto dary, citlivě vnímá nezáměr rodičů. Vytváří si tak vzorce svého pozdějšího chování a lze předpokládat, že i on sám upřednostní kariérní růst před časem věnovaným svému dítěti. Jestliže se k neplnění některé z funkcí připojí i negativní vlivy, např. alkoholismus jednoho z rodičů, jedná se o rodinu **afunkční**. Dovolili bychom si použít příkladu rodiny, kde matka vychovává sama tři děti. Přičemž otec na jejich výživu ničím nepřispívá a jeho přítomnost v rodině je pouze zdrojem stálého napětí, protože je pod vlivem alkoholu. Role otce zde není plněna.

Oba typy rodiny dítě velmi negativně ovlivní, změní jeho hodnoty a postoje. Vytváří negativní příklad pro jeho pozdější vývoj, což se mimo jiné může projevit i v negativním způsobu trávení volného času dítěte.

Význam plnění těchto funkcí se opírá o hierarchii hodnot, která vychází od uspokojení potřeb nejnižších k potřebám vyšším. Nejsou-li splněny nejzákladnější potřeby úplně, nebo alespoň částečně, nedochází k uspokojení potřeb vyšších.

Dle Hartla (1999, s. 62) **Maslowova hierarchie hodnot**:

- a) potřeba jídla, pití, sexu, spánku
- b) potřeba pocitu bezpečí a jistoty
- c) potřeba pocitu lásky a sounáležitosti
- d) potřeba ocenění a uznání
- e) potřeba seberealizace

f) potřeba znát a porozumět

Otázka volného času, na který je práce zaměřená, nespadá do problematiky plnění základních lidských potřeb. Volný čas je nedílnou součástí uspokojení potřeby, lásky, sounáležitosti, uznání a seberealizace, čímž výrazně ovlivňuje hodnotový systém člověka i jeho zájmy.

2.3 Činitelé ovlivňující vývoj jedince

Ve vývoji jedince mají významné místo i **procesy**, které utvářejí jeho celistvou **osobnost**. Jsou jimi **zrání (maturace)**, **učení** a jejich **vzájemný vztah**.

Jak jsme již mnohokrát uvedli, dominantní úlohu hraje **rodina** jako primární sociální skupina s intimními citovými vztahy a vazbami, na kterou navazuje **školní zařízení**. Významnou roli zastávají také **mimoškolní aktivity**, tedy výchova mimo vyučování. Za optimální se považuje účinná **formální** a **neformální spolupráce** všech zúčastněných činitelů. V praxi jsou kladně hodnoceny společné akce školy pro rodiče, děti a učitelé, nebo různé turistické pobytové víkendy či sportovní utkání. Důležité je začít ovlivňovat výchovu dětí od nejučtějšího věku.

Zásadní roli mají i **vrstevnické skupiny**, které se stávají v období puberty pro život mnohých mladých lidí téměř nepostradatelné. V této době se oslabuje vliv rodin a obecně autorit. Sílí vliv vrstevníků, kteří mají stejnou životní zralost a zkušenost, stejné nebo podobné zájmy, schopnost vcítění, chápání. Skupina vrstevníků je jim blízká, neboť je podpoří v názorech, rozumí jejich problémům, jedince nehodnotí, nekritizuje, ani netrestá. Toto období je charakteristické formováním vlastní identity jedince, významný vliv zastává právě vrstevnická skupina, která ho může v mnohém ovlivnit.

2.3.1 Procesy ovlivňující vývoj jedince

Na vývoj osobnosti má významný vliv proces zrání a učení. Oba procesy jsou vzájemně podmíněné.

Švingalová (2000, s.32) uvádí:

„Zrání (maturace) je projevem realizace určitého programu genotypu a projevuje se se zákonitou posloupností evolučních (rozvojových) a involučních (zánikových) změn ve stavbě a funkci organismu“. Výsledkem těchto změn je **zralost** (maturitas). Tento proces postihuje nejenom růst organismu, ale i dozrávání nervové soustavy. Podmínkou pro nástup **učení** je odpovídající stupeň zralosti.

Dále Švingalová (2000, s. 32) konstatuje:

„Učení se projevuje různými změnami v psychických procesech a vlastnostech navozených zkušeností“. Učení je do určité míry zvrátané, probíhá v **interakci** se sociálním prostředím. Lze tedy uvést, že **„zrání určuje předpoklady pro učení a učení může stimulovat procesy zrání. Míra stimulace je však omezená“.** Za optimální se považuje „správné učení ve správný čas“.

Učení je vnímáno **širším a užším vymezení**. **Širší sociální učení** je chápáno jako přizpůsobení se jedince společenským podmínkám, k životu. Má **trvalejší charakter**. **Užší sociální učení** je **učení záměrné**, systematické, kterým si jedinec osvojuje vědomosti, návyky a dovednosti, přijatelné formy chování. Toto učení se uskutečňuje pouze u člověka.

Sociální učení probíhá několika různými formami a způsoby. Rozlišuje způsoby sociální učení takto:

- **Zákon učení napodobováním**, kdy jedinec pozoruje způsob chování a jednání, upevňuje a osvojuje si ho. V rodině, kde dítě od nejtítlejšího věku tráví nejvíce času, má možnost sledovat chování, vystupování svých nejbližších a tím se učí. Zajímavé je např. poznání o tom, že děti, které vyrůstají v náhradní rodině, jsou si s novou rodinou stále více podobní chováním, jednáním, vystupováním. Dle

našeho názoru je to právě napodobování, které významně formovalo jedince. Dítě je zvláště v mladším věku k tomuto velmi vnímavé.

- **Zákon učení sociálním zpevněním**, které je zajišťováno dvěma způsoby, jednak *sociálním odměňováním*, které je upevněováno formou odměn a tak posiluje takové jednání, a *sociálním trestáním*, které představuje záporné hodnocení, a tudíž tlumí negativní projevy jedince. Z výše uvedeného vyplývá, že dítěti musejí být stanoveny hranice a pravidla požadovaného chování a jednání. Důležité je pak pozitivní chválit a negativní jednání a chování odsoudit. Někteří rodiče dělají chybu nejen v tom, že daná pravidla mění dle své nálady, ale i způsob trestu za porušení je mnohdy odpovídající rozpoložení rodiče, tj. že jednou je přestupek přehlédnut, podruhé důrazně, třeba i fyzicky potrestán.
- **Zákon učení sociální anticipací**, tedy očekáváním, jedinec se chová způsobem, jehož zpětnou reakci upevňuje v případě přijetí takového způsobu chování. Tento způsob je použitelný již u dětí nejmladšího věku. Jsou situace, kdy si dítě vynucuje určitou věc nepřiměřeným pláčem. Dítě tak zkouší, co si může dovolit. Při výchově dítěte je pak velmi těžké poznat křehkou hranici, která znamená i to, že přílišnými zákazy a neústupností vyrůstá z dítěte zakřiknutý a neprůbojný jedinec. I v této oblasti pokládáme za důležité vytvoření přesných a jasných pravidel a hranic, přičemž tyto jsou vytvořeny v souladu s věkem, schopnostmi dítěte i rodiny.
- **Zákon observačního či zástupného učení**, jedinec si osvojuje způsob chování, jednání, které jsou u úspěšného modelu odměňovány. Každý jedinec si v průběhu svého života vytvoří vzory, kterým by se chtěl podobat. Čím je starší, tím větší podíl by při výběru svého vzoru měl mít rozum a uvažování. Děti se však velmi

lehce nechají ovlivnit i nepodstatnými maličkostmi, např. v první třídě chtějí všechna děvčata kamarádit s tou, co má nejdelší vlasy a nejhezčí oblečení. Nezajímá je, zda je jejich spolužačka např. spolehlivá. S přibývajícím věkem by faktorů pro posouzení svého vzoru mělo přibývat. Právě věk puberty je obdobím, kdy při hodnocení převládají vnější znaky. Vzorem se tak stávají ti, kteří mnohdy provokují, jsou vyjímeční chováním, oblečením, opouštějí průměr, jsou „jiní“.

- **Zákon učení identifikací**, jedinec si osvojuje formu jednání vyšší formou napodobování, zvnitřnění se s ideálem a přijetí jeho stylu, hodnot, norem. Je to forma naprostého ztotožnění se vzorem, ať již v kladném či záporném smyslu. Jde především o to, jaký je vzor. Identifikace je nebezpečná svým slepým přijetím všeho, co je pro vzor charakteristické. Tzn., že jedno dítě chce být např. vynikajícím houslistou, ale jiné se chce podobat agresivnímu vůdci negativní party.

Celkově lze shrnout, že výše konstatované faktory ovlivňují kvalitu způsobu trávení volného času, např. v oblasti zájmů. Děti často následují koníčky rodičů. Vidí v nich vzory v trávení volného času, (pěstování turistiky, sportu). Chlapci mnohdy přebírají mužské vzory po otci, jak profesní, tak ve způsobu trávení volného času. Dívky se mnohdy stylizují do ženských rolí po vzoru matky.

2.3.2 Rodina

Touto problematikou jsme si již zabývali v předcházejících kapitolách, považujeme však za nutné na tomto místě zdůraznit úlohu rodiny, jako činitele významným způsobem ovlivňujícího vývoj jedince.

Rodina působí na jedince od neútlejšího věku, učí ho postupně se začleňovat do společnosti. **„Rodina je prostředím, které poskytuje dítěti**

základní orientaci v okolním světě“ (Výrost, Slaměník 1998,s. 303). Pomáhá dítěti ve vytváření názorů a norem. V rodině se formují i modely chování, osvojují se formy komunikace jak verbální, tak neverbální. Dochází zde k poskytování potřebných dovedností pro plynulé začlenění do společnosti jako celku v procesu **socializace**, ale také k formování vlastní osobnosti, jedinečnosti, svébytnosti v procesu individualizace. Je to prostředí, které vtiskne specifické rysy každému jednotlivci. Ideálním prostředím pro socializaci jedince je úplná fungující rodina. Jakákoliv odchylka od tohoto ideálu, např. neúplná rodina, přináší sebou zvýšenou potřebu a nutnost jednoho z rodičů zvládnout veškeré povinnosti. Proces je náročný nejen na větší podíl času, který je nutný s dítětem trávit (není možné si úkoly rozdělit), ale hlavně na psychiku rodiče, který aniž by chtěl, může v některých případech i selhat. Nevhodné či nedostatečné rodinné působení na dítě, popř. nedostatečné rodinné zázemí může mít na dítě negativní vliv v dalším životě v podobě jeho kriminální či delikventní činnosti.

2.3.3 Škola

Škola představuje instituci, v níž se zabezpečuje část socializace dětí a mládeže. Jedná se o **socializaci formální**, tedy **cílené ovlivňování jedinců v jejich postojích, chování a systémech hodnot**.

Vágnerová (1995,s.13) uvádí: *„Role žáka přináší dítěti sociální prestiž, ale zároveň představuje i určitou zátěž. Dítě postupně přijímá autoritu učitele. Zvládnutí těchto rolí představuje pro žáka určitou adaptaci na školu“*.

Mladší žáci přijímají školu tak, jak je prezentována dospělými. Dítě tak přejímá názory rodiny. Stává se členem třídy.

Ve středním školním věku starší žáci získávají určitý status v hierarchii třídního kolektivu. Učitel již nemá zcela dominantní postavení. Třída představuje sociální skupinu, která dokáže vyjádřit svůj názor, tedy i odmítání.

Role žáka ve starším školním věku, v nastupující pubertě, je charakterizována touhou projevit se, zaujmout místo ve své skupině, ve třídě

a zároveň být svými vrstevníky akceptován. Období je charakterizováno jako uvolnění vazeb autorit, proto je podstatně menší vliv školy a učitelů na jedince.

Po celou dobu školní docházky je působení školy cílené a systematické.

2.3.4 Vrstevnické skupiny

Postupným osamostatňováním narůstá vliv kamarádů a part. Vrstevníci, především členové referenční skupiny, představují významné socializační činitele, které ovlivňují jedince. Při vzájemném kontaktu dochází k rozmanitým sociálním interakcím, ve kterých získávají nové, mnohdy první zkušenosti.

Autorita rodičů je nahrazována autoritou vrstevnické skupiny.

Vrstevnická skupina může zajišťovat pubescentovi prestižní postavení a roli, kterou v rodině nemá. Uspokojuje jedinci v době dospívání zvýšenou potřebu přátelství, porozumění a důvěry. Pubescent chce sdílet s kamarády stejné názory a od vrstevníků naopak vyžaduje zpětnou vazbu.

Ve skupině jsou vytvořeny skupinové normy, které musí jedinec dodržovat. Je tak vytvářen hodnotový systém skupiny. Na člena skupiny je vyvíjen tlak, pod nímž se stává vůči skupině konformní. Čím víc je jedinec skupinou přijímán a akceptován, tím většímu tlaku ze strany skupiny podléhá.

Pro každého jedince je důležité žít v souladu se svou sociální skupinou, neboť nelze žít izolovaně. V podstatě celý život takovými skupinami bude procházet. Důležité je, a to zvláště u pubescentů, jaký typ sociální skupiny je přitahuje a zda je společensky přijatelná. Je-li **skupina pozitivní**, resp. s pozitivními projevy v jednání, která je **společensky akceptovaná** a kladně hodnocená, působí na samotného jedince kladně, aniž by si to mnohdy on sám uvědomoval.

Negativní skupiny, s negativními projevy v jednání, jsou **společensky nepřijatelné**. Členové skupin se sdružují často z nudy a vymýšlejí program, který bývá mnohdy v rozporu se zákonem. Členové negativních skupin se mnohdy v pozdějším věku dopouštějí nezákonného jednání.

Vrstevníci z různých skupin se chtějí v tomto věku odlišit od ostatních jedinců, proto se snaží odlišit se stylem oblékání, česání, mluvy či poslechem hudby.

Více se touto problematikou zabýváme v kapitole 2.4.4. Poruchy socializace.

2.4 Vývoj osobnosti

Domníváme se, že velký význam pro způsob, jakým je volný čas tráven, má i stupeň vývoje osobnosti. Z tohoto důvodu pokládáme za důležité i vyložení tématu „vývoj osobnosti“.

2.4.1 Vymezení pojmů z oblasti vývoje osobnosti

Každý člověk je jedinečný, s jedinečným způsobem chování, jednání a vyjadřování.

Švingalová (2000, s. 22) vymezila osobnost takto:

„Osobnost je bio-psycho-sociální jednotka, syntéza všeho původního a získaného. Její podstatnou charakteristikou je typičnost, jedinečnost pro daného jednotlivce, projevující se chováním, jednáním a sebeuvědoměním. Jedná se o organizovaný, integrovaný celek, v němž jsou jednotlivé části vzájemně spjaty a ovlivňují se. Struktura osobnosti je relativně stálá, avšak otevřená vůči formativním vlivům. Vývoj osobnosti je i přes neustálý vývoj v průběhu života kontinuální. Každá osobnost je součástí určitého prostředí (přírodního, společenského), které ji v určité míře ovlivňuje a na které ona sama specificky působí.“

Na každého jedince působí **vnitřní, endogenní činitelé** a **vnější, exogenní činitelé**.

Vágnerová (2000, s. 37) charakterizuje činitelé takto:

Endogenní činitelé představují přenos genetických informací z generace na generaci, tedy dědičnou a vrozenou výbavu člověka. Tato zahrnuje složky inteligence, tělesných vlastností, temperamentu.

Exogenní činitelé představují zejména vliv přírodního, sociálního a kulturního prostředí na jedince. Pomocí těchto činitelů jsou vytvářeny normy, hierarchie hodnot a mezilidské vztahy. Nemały vliv mají na socializační proces.

2.4.2 Vývoj osobnosti z hlediska socializace a volného času

V dostupné odborné literatuře nás nejvíce zaujala charakteristika jednotlivých částí vývoje osobnosti, kterou ve své knize Vývojová psychologie uvádí Marie Vágnerová. V následujících řádcích si dovoluujeme využít charakteristik z výše uvedeného titulu. Charakteristiky jednotlivých období upřesňují optimální stav ve vývoji jedince, tedy bez různých anomálií způsobených zhoršeným zdravotním stavem, sníženým intelektem či nepodnětným rodinným prostředím.

Na zdravý vývoj jedince má nejvýznamnější vliv jeho nejbližší okolí. Od nejtětlejšího věku probíhá proces socializace, tedy sociálního učení.

Kojenecký věk je období **do 1 roku** věku dítěte. Jeho počáteční projevy jsou omezeny na projevy libosti a nelibosti. Nejužší vztah k dítěti má ve většině případů matka, která působí v kontaktu s dítětem jako jeho zrcadlo. Zprostředkovává dítěti zpětnou vazbu. Představuje pro dítě zabezpečení jeho základních potřeb. Je to pojítka mezi dítětem a okolním světem. Dítě je na matku úzce vázáno. Sama matka je pro dítě potřebou.

Batolecí věk je období **od 1 do 3 let** věku dítěte. V tomto období se začíná dítě osamostatňovat, navazuje nové vztahy. Rozlišuje osoby blízké a cizí, osvojuje si nové role např. pes, kočka, zdravý, nemocný. Dítě lze v sociálním učení vědomě ovlivňovat.

Předškolní věk je období **od 3 do 6 let** věku dítěte. Jedná se o důležitý mezník v životě dítěte, neboť postupně dochází k uvolňování vazby s rodinou a zároveň navazování kontaktu s vrstevnickou skupinou (nástup do mateřské školy). Je to období charakteristické rozvojem aktivit. Postupně se připravuje na školní režim. Je to fáze prvního záměrného organizování volného času, i když povinnosti jsou do značné míry ponechány na rodině.

Školní věk raný je období **od 6 do 8-9 let**. Dítě začíná chodit do školy. Učení je zaměřeno především na snahu udržet pozornost ve vyučovacích hodinách. Doposud si dítě pouze hrálo, ve školním věku se učí plnit povinnosti, vyplývající z povinné školní docházky. Ve škole se dostává do podřízené role žáka. Doma v rodině se pak úměrně rozlišuje rozsah domácích povinností, především v souvislosti s přípravou do školy, se sladěním režimu dne s ohledem na nově vzniklé povinnosti. Je to první setkání a porovnání s pojmy **volný čas a povinnost**. Organizování volnočasových aktivit je z velké části zajišťováno rodiči.

Školní věk střední od 8-9 let do 11-12 let. Učení se prohlubuje, velký význam na socializaci má třída. Učí se navazovat a prohlubovat kontakty se svými vrstevníky. Soupeří s nimi i spolupracuje. Navazuje přátelské vztahy a získává zkušenosti z kontaktu s vrstevníky, např. vzniku sympatií či nesympatií, přijetí či nepřijetí a tím se získáváním pozic, které u něho vyvolávají sebeúctu a sebejistotu, ale i naopak. Je to období, kdy jedinec počíná mít tendence organizovat si volný čas sám.

Staršímu školnímu věku, tedy pubertě, je věnována samostatná kapitola.

Adolescence je období **mezi 15 a 20 rokem** věku jedince. Je charakteristické hledáním smyslu života a trvalých hodnot. Jedinci mají silnou potřebu vlastního života. Jsou uznáváni již jako dospělí, a proto se od nich očekává odpovídající jednání a chování. Vytvářejí svá vlastní stanoviska, která si důrazně obhajují. Je to období prvního nástupu do zaměstnání. Jedinec

v této etapě vývoje již plně odpovídá sám za sebe, s tím souvisí i jeho způsob trávení volného času. Náplň využití volnočasových aktivit je různorodá. Sami plně disponují schopnostmi využívat volný čas podle momentálních potřeb a podle svých zájmů.

Dospělost je období **od 20 let** života jedince. Dochází ke stabilizaci pozic. Jedinec přijímá role profesní, partnerské a rodičovské. Tím vytváří i podmínky pro rozsah a způsob trávení volného času.

2.4.3 Starší školní věk - puberta

Školní věk starší navazuje na střední školní věk a trvá přibližně do skončení školní docházky. Je to přechodné období mezi dětstvím a dospělostí. **Pubescence** je vývojovou etapou mezi **11. až 13. rokem u dívek a 14. až 15. rokem u chlapců**. Přihlíží se přitom k individuálním odlišnostem mezi jedinci. Při srovnání celkového psychického vývoje mezi chlapci a dívkami je možné konstatovat, že děvčata jsou v tomto věku vyspělejší než chlapci (asi o 2 roky).

Období puberty je pro většinu pubescentů charakteristické negativním vztahem k učení a odporem ke škole. Školní prospěch se jim nejeví jako důležitý, neboť ho považují za kritérium dospělých. Tlak a vysvětlování dospělých o významu vzdělání v současné společnosti často chápou, ale sami pro danou věc, např. ve smyslu zlepšení výkonu ve škole, nejsou ochotni vyvíjet jakékoliv úsilí nebo jinak se namáhat, pokud k těmto aktivitám nejsou přinuceni. Jsou sice ochotni vnímat látku, která se jim zdá srozumitelná, ale zcela odmítají učivo náročnější. Učitelé, stejně jako rodiče, již nemají výsadní postavení v životě a rozhodování dítěte, což vyplývá z nechuti podrobovat se autoritám.

Vágnerová uvádí, že **pubescencí** rozumíme jednak **tělesný vývoj, pohlavní zrání, pohybový vývoj, rozvoj poznávacích procesů, rozvoj myšlení, citový vývoj a také rozvoj sociálních vztahů**. Jedinec se začíná osamostatňovat z vázanosti na rodiče a získává první zkušenosti s počátky

partnerských vztahů. Toto období patří ve vývoji jedince mezi období charakteristické dynamickými proměnami.

Vývoj poznávacích procesů se začíná rozvíjet, když je jedinec dostatečně fyzicky zralý. Je to výsledek interakce zrání a učení. Osvojuje si postupně způsob abstraktního uvažování. Objevují se fantazijní činnosti. Denní snění je jejich útočištěm před konflikty a realitou. Dochází k rozvoji formálních operací. Dospívající si vytváří logiku na abstraktní úrovni.

Rozumové schopnosti koncem puberty dosahují téměř úrovně dospělého člověka. Rozdíl je jen v tom, že dospívající má méně zkušeností a jeho závěry bývají leckdy ukvapené a nepromyšlené.

Vývoj pozornosti má své specifické zvláštnosti. V souvislosti s dynamickými změnami dochází zpočátku tohoto období ke zhoršení schopnosti koncentrovat pozornost. Je roztěkaný, ale v závěru tohoto období se dostává na úroveň dospělého a záměrná pozornost nabývá převahy. Paměť se v dospívání rozvíjí intenzivně, zejména po stránce kvalitativní.

Změny nejen kvantitativní jsou patrné **i v řeči**, dospívající má bohatý slovník, s řadou abstraktních pojmů. Existují zde individuální rozdíly, které jsou podmíněné kulturou prostředí, zájmy a jinými aspekty. Rádi používají slangové výrazy, vytvářejí novotvary, které je přiblíží k jejich vrstevnické partě a tím vyjadřují sounáležitost se sociální skupinou. Užívají řadu oblíbených obrátů, prosazují preferenci některých slovních výrazů. Vyjadřují se mnohdy s určitou dávkou teatrálnosti. Jejich vzájemná sdělení tvořená atypickými výrazy bývají zkratkovitá, takže by jim náhodný posluchač jen stěží porozuměl. Tuto mluvu používají z důvodů odlišení se od dospělých a tím i vymanění z podřízené pozice jako demonstrativní prvek.

Citový vývoj je charakteristický svou nevyrovnaností způsobenou velkými hormonálními změnami. Projevuje se nevyrovnaností, podrážděností, zvýšenou přecitlivostí, vzrušivostí a vztahovačností. Mnohdy se stává, že pubescenti nedokážou kontrolovat a ovládat své city, chování, v jejich projevech je impulzivita s nedostatkem ovládnutí. Jejich chování velmi často narušuje mezilidské vztahy a vede ke konfliktům. Pubescent ztrácí bývalou citovou jistotu a stabilitu.

Pro období dospívání jsou typické i **změny v sociálních vztazích**. Pubescent začíná odmítat podřízenou roli a má tendence odpoutat se od rodiny. Celkově odmítá roli autorit, bezvýhradně neakceptuje jejich názory a rozhodnutí. Ve vztahu k dospělým se projevuje zvýšenou kritičností a výhradami k jejich vlastnostem a chování. Přijímá pouze toho, kdo mu imponuje a koho si váží. Pro rodiče, kteří si chtějí zachovat svou autoritu, se stává mnohdy snazší pubescentům přikazovat než s nimi diskutovat. Ti na takové chování reagují citlivě a vztahovačně. Rady a doporučení rodičů se jim zdají naprosto zbytečná a zcela hloupá. Rodinu považují mnohdy za omezující.

V době dospívání mají pro pubescenta největší význam vrstevnické skupiny. Mají silnou potřebu přátelství s vrstevníky. Potřeba být členem skupiny a být přijímán má určité projevy konformity v oblékání, způsobu komunikace, životním stylu, přijímání hodnot apod. Rodiče mívají v této době pocit, že je jejich dítě nevděčné, protože jim dává najevo, že mu více záleží na tom, jak ho přijmou kamarádi a co si o něm myslí.

V době puberty má aktivní náplň volného času velký význam. Rodiče a dospělí již nemají do určité míry možnost ovlivnit způsob trávení volného času pubescenta, neboť s postupným osamostatňováním má jedinec pocit, že si ve volném čase může zcela rozhodovat sám.

Dospělí se mu mohou pouze vhodným způsobem postarat o nabídku aktivit, popř. o způsob využití a na náplň dohlížet.

2.4.4 Poruchy socializace

Ne vždy probíhá socializace optimálním způsobem a v optimálních podmínkách. Důsledkem vzniklé nerovnováhy, ať již v oblasti kvalit osobnosti jedince, jeho sociálního okolí či společenských podmínek, může dojít k různým stupňům poruch socializace. Tzn. nelze říci, že dítě, které vyrostlo v závadovém rodinném prostředí, založí ve své dospělosti stejně závadovou rodinu. Pravdou je, že osobní příklady vytvářejí jisté vzorce chování a zůstávají jen na jedinci, které vzorce on sám přijme. Stejně tak nelze dojít k závěru, že

všechny děti, které vyrostly v harmonickém prostředí své rodiny, budou schopny vytvořit stejně harmonické soužití ve své dospělosti. Právě období puberty svým velkým vlivem vrstevníků může silně ovlivnit i chování, do té doby bezproblémového dítěte. I v tomto případě se však domníváme, že jedince na závadovém chování něco láká a přitahuje, a že i toto může být důsledkem situace v jeho rodině. Např. dítě se vzorně chová z důvodu přísné, až despotické výchovy jednoho z rodičů. Účast v partě mu přináší uspokojení, chování bez zábran, bez pohrůžek, uvolnění apod. Je mu v ní příjemně. Parta se mu stává bližší než rodina.

Obecně lze hodnotit poruchu socializace jako **nerespektování sociálních norem**. Působením negativních či rizikových faktorů se může stát, že socializace může probíhat i nežádoucím způsobem. Máme několik variant poruch chování.

Těmi jsou:

Deficitní socializace - méně závažná dílčí porucha, kterou lze vhodným působením na jedince odstranit. Vyznačuje se **asociálním chováním**.

Deviantní socializace – závažná porucha, zasahující celou osobnost jedince. Vyznačuje se **disociálním chováním**.

Sociální deprivace - nejtěžší socializační porucha, zasahující naprosto celou osobnost jedince. Jsou jimi různé destruktivní činnosti proti společnosti, okolí. Jedinec se chová bezcitně a úmyslně poškozuje a ničí hodnoty. Vyznačuje se **antisociálním chováním**. Tuto poruchu již nelze odstranit.

Pro pubertální věk je typické to, že mladí lidé nedokáží vhodným způsobem využít volný čas a tak se, v některých případech, dopouštějí poruchového chování. Středem jejich zájmu jsou aktivity, které nenaplňují smysluplně volný čas, např. bezcílné toulání se po sídlišti v hlučné partě vrstevníků, která své okolí obtěžuje v lepším případě pouze produkovaným hlukem. Tento problém se ve zvýšené míře týká chlapců tohoto věku. V případě nefungující rodiny, tj.

v nekvalitním rodinném prostředí, hledá pubescent uznání především v partě. Pod jejím vlivem se chová tak, jak by se sám nikdy nechoval. Je ke skupině konformní. Často tak, pod vlivem vrstevníků, experimentuje s alkoholem, drogou, nechává se strhnout k vandalismu apod.

2.4.5 Prevence

Při řešení problematiky negativního způsobu trávení volného času pubescentů vidíme velkou úlohu především v preventivním působení na tuto věkovou skupinu.

Prevence znamená **předcházení nežádoucím jevům**. Vhodným, preventivním působením na jedince lze předcházet negativním důsledkům v jeho chování.

Rozlišujeme tři základní druhy prevencí:

Primární prevenci – tedy záměrné působení na celou populaci, jedná se o předcházení nežádoucích jevů. Primární prevencí v praxi rozumíme působení na širší veřejnost tím, že je na riziko negativního jevu upozorňováno, jsou rozšiřovány publikace s danou problematikou, vysílány programy v televizi, rozhlasu, besedy na školách. Problém je označen a definován. Jsou nastíněny možné důsledky.

Sekundární prevence – představuje záměrné působení na jedince, u kterých je předpoklad poruch chování, nebo které se již dopustili určitých forem tohoto chování, jejichž povaha nebyla závažnější. Nastupuje v situaci, kdy se v určité skupině lidí problém objevil. Má vytvořeny podmínky pro to, aby se rozšiřoval, ale nenastaly s ním ještě rozsáhlejší problémy. Např. jde o problematiku sídlištních seskupení, kdy se prostory sklepů stávají místem, kde děti poprvé kouří, ochutnají alkohol, někdy experimentují s drogou.

Terciární prevence – jedná se o konkrétní, záměrné a individuální působení na jedince, kteří se dopustili určitých forem poruch chování s negativním dopadem. Je zaměřena na jedince, kteří již mají problémy s následky určitého chování. Cílem této prevence je především to, aby nedošlo ke zhoršování jejich situace, aby např. nedocházelo k dalšímu poškozování organismu apod. Lze uvést příklady lidí závislých na alkoholu, drogách.

Právě v období puberty má preventivní působení zaměřené proti nežádoucím jevům velký význam, neboť se v této době formují názory a hodnoty pubescentů. Děti, které vykonávají aktivně některou ze zájmových činností, již od dětství překonávají díky této aktivitě lépe i náročné období puberty. Je velmi nesnadné získat jedince pro novou aktivitu právě v období puberty. Domníváme se tedy, že je velmi důležité naučit dítě aktivně trávit volný čas již v období před pubertou, kdy lze jedince pro aktivní spolupráci získat snadněji.

2.5 Shrnutí

Z výše uvedeného vyplývá, jak významným činitelem v socializaci jedince je jeho rodina. Stejně tak je však nutné konstatovat, že právě v období puberty je tento vliv dítětem konfrontován s názorem členů vrstevnické referenční skupiny. V případě, že byly potřeby dítěte rodinou dostatečně saturovány, vyzní i tato konfrontace ve prospěch rodiny, tzn. dítě si ve vrstevnické skupině pouze testuje, co může a co nemůže. Platí to i o oblasti způsobu trávení volného času, o míře osobního uspokojení.

Období puberty patří mezi jedno z nejzávažnějších vývojových etap jedince, kdy dítě hledá vlastní identitu. Neúspěch má pak velký vliv na jeho další chování, především na pocit sebeuspokojení.

Dítě v pubertě je velmi těžce ovlivnitelné rodinou a formálními institucemi. Je silně pod vlivem svých vrstevníků. Je tedy možné říci, že se snaží přizpůsobit normám vrstevnické skupiny, snaží se být stejný jako ostatní

členové. V této snaze mu mnohdy nezabrání ani to, že si plně uvědomuje zavadovost, někdy i trestnost svého jednání. Na chování jedince má tedy vliv i to, jakou skupinu vrstevníků si vybere, přesněji řečeno jaký program a náplň činnosti skupina má.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Upřesnění důvodu k výzkumu

Často se setkáváme ve svém okolí s názorem, že jsou dnešní děti horší, než jsme byli my, že nedokáží kvalitně trávit volný čas. Jsou pokládány za znuděné příjemce televizních programů a počítačových her, tj. za pasivní příjemce. Proto jsme se rozhodli naši práci zaměřit na problematiku trávení volného času u dětí. Vybrali jsem si věkovou kategorii těch nejsložitějších, tj. ve věku puberty, konkrétně čtrnáctiletých. Domníváme se totiž, že situace s naší mládeží není tak katastrofální, jak se všeobecně tvrdí, že jsou naopak odrazem toho, jací jsme my sami. Pravdivost našeho názoru jsme si ověřovali formou dotazníkového šetření.

3.2 Postup

Po upřesnění důvodu k výzkumu, jsme vypracovali tři hypotézy, na které jsme chtěli znát odpověď. Ke zjištění skutečnosti jsme vyhotovili soubor otázek, který se nám jevil jako odpovídající ke zjištění dat, jež směřují k hypotézám. Z těchto dat jsme vypracovali dotazník.

Pro porovnání jsme náhodně vybrali dvě školy. Školu na sídlišti v obci velké a školu v malé obci. Vzhledem k tomu, že nám ani jedna ze dvou škol neodmítla tento výzkum zrealizovat, nemuseli jsme se obracet na školy jiné.

Dotazník jsme připravili pro 60 respondentů. Bylo počítáno, že 30 dětí bude vyplňovat dotazník v jedné a 30 ve druhé škole. Ve skutečnosti dotazník vyplnilo celkem 93 dětí. (Pro zjednodušení výzkumu jsme stanovili podmínku, aby respondenti pocházeli z fungujících rodin, zastoupených oběma rodiči. Dotazníky dětí z neúplných rodin jsme odložili s tím, že může být použit

k jinému výzkumu). Sběr dat byl uskutečněn přímo ve školách v hodinách občanské nauky.

Poté byly z dotazníku vybrány klíčové odpovědi na otázky a ty byly hodnoceny v tabulkách.

3.3 Hypotézy

- I. **Předpokládáme, že mládež v současné době tráví více volného času pasivním způsobem.**

- II. **Předpokládáme, že intelektuální rodinné zázemí vede k aktivnímu trávení volného času.**
Tato hypotéza byla přeformulována, jak dále vysvětlujeme, takto:
- II. **Předpokládáme, že aktivní rodinné zázemí vede k aktivnímu trávení volného času**

- III. **Předpokládáme, že využití volného času je závislé na velikosti místa bydliště**

Vysvětlení pojmů z hypotéz:

Aktivní způsob trávení volného času

Pro účely práce tento termín představuje zapojení se do *pozitivních činností*, bez ohledu na druh činnosti, tedy *aktivní účast*. Pozitivní činnost znamená jednání, které není v rozporu se společenskými normami, je v souladu s platnými právními předpisy. V případě dětí a pro účely této práce je to působení v zájmových kroužcích, vzdělávání se, účast na sportovních akcích. Je to činnost, která vede k celkovému rozvoji jedince. Do této činnosti je zahrnuta i práce na počítači, sloužící k rozvoji vědomostí a ucelení znalostí.

Pasivní způsob trávení volného času

Pro účely práce termín představuje např. „nicedělání“, nuda, sledování nevhodného televizního programu, několikahodinové hry na počítači, nebo pouze *pasivní účast* na činnostech, tzv. mnohdy pasivní přijímání, bez aktivní činnosti dítěte.

Aktivní rodinné zázemí

Podstatou je především kvalita oblasti trávení volného času rodičů. Jejich účast na pozitivní zájmové činnosti.

Volný čas

Je část *mimopracovní doby*, kterou jednotlivec využívá v podstatě podle svých potřeb a zájmů. Mimopracovní doba v případě dětí a pro účely této práce je míněna doba, ve které dítě nemá povinnosti školní ani domácí.

Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkum byl prováděn mezi dětmi běžných základních škol ve věku 14 let, tj. žáků 8. tříd. Z důvodu srovnání jsme oslovili žáky Základní školy v Hejnicích jako vzorku malé obce a Základní školy Kunratická v Liberci na sídlišti jako vzorku velké obce. V každé z těchto obcí jsme zkoumali 30 dětí. Celkem jsme oslovili 60 respondentů. S ohledem na vstřícnost ředitelů obou škol jsme pro účely výzkumu nemuseli oslovit jiné základní školy ani v malé, ani ve velké obci. Ředitelé obou škol nám výzkum povolili.

3.3.1 Malá obec - vzorek

Město Hejnice je menší obec s 2.700 trvale žijícími obyvateli. Nachází se ve Frýdlantském výběžku, lze říci v severní příhraniční oblasti Libereckého

kraje. Pro město je charakteristická snížená možnost pracovního uplatnění a s tím spojena vysoká nezaměstnanost. Vzhledově patří mezi malebná centra Jizerských hor. Dominantní je kulturní centrum v hejnické bazilice.

V obci je jedna základní škola pro asi 385 žáků, dále pak tři mateřské školy. V oblasti využití volného času dětí je zde velmi aktivní školní klub s kroužky v oblasti sportu, výtvarné výchovy, uměleckých výchov a jiných aktivit. Základní umělecká škola se nachází v sousední obci Raspenava.

Dopravní obslužnost je omezena. Je sice možné využít autobusy dálkové dopravy a vlak, ale četnost jízd je velmi malá (cca po dvou hodinách). Do Liberce trvá jízda autobusem i vlakem přibližně jednu hodinu. Nejbližším větším centrem je město Frýdlant v Čechách, které je vzdáleno od Hejnic 14 km.

Jsme si vědomi toho, že výzkum jsme prováděli v obci, kde je dětem věnována maximální pozornost a že se škola dětem aktivně věnuje nad rámec svých povinností. Vzhledem k tomu, že jsme výzkum realizovali pouze v jedné obci, nemůžeme posoudit, kolik takových obcí, které se tolik věnují dětem existuje a zda tato škola je typická.

3.3.2 Velká obec - vzorek

Liberec je město s téměř 100.000 obyvateli. Domníváme se, že zde existuje široká nabídka kulturních, sportovních akcí, velké množství zájmových kroužků i jiných vzdělávacích zařízení, kterou nelze v podstatě v této práci obsáhnout. Tzn. využití nabídky je závislé na přání dítěte a na ekonomické situaci rodiny. Liberec nabízí možnosti aktivit ve všech oblastech činnosti. Sídliště Kunratická patří mezi typické sídlištní aglomerace, kde je pro jeho obyvatele k dispozici základní nabídka služeb včetně základní a mateřské školy. Díky dobré dopravní obslužnosti prostřednictvím městské hromadné dopravy je možné se do centra Liberce dopravit během cca deseti minut.

3.4 Metodika výzkumu

V následujících řádcích se podrobněji zmiňujeme o jednotlivých fázích provádění výzkumu.

Výzkum byl prováděn formou dotazníkového šetření, které obsahovalo celkem 43 otázek, z toho 40 otázek uzavřených a pouze 3 otázky otevřené. Otázky byly pokládány se snahou získat co největší množství informací k dané problematice. Až ve fázi vyhodnocení výsledků se ukázalo, že část otázek, není k hypotézám použitelná. Na základě těchto zkušeností jsme dospěli k názoru, že pro účely této práce a s tím spojené vyhodnocení hypotéz nepotřebujeme plný počet otázek z dotazníku. Ostatní zodpovězené otázky je možné použít při dalších výzkumech.

Z důvodu možnosti posouzení situace v malé a velké obci jsme vybrali Základní školu v Hejnicích, jako vzorek malé obce a Základní školu v Liberci na sídlišti Kunratická, jako vzorek obce velké. S ohledem na vstřícnost ředitelů obou škol jsme pro účely výzkumu nemuseli oslovit jiné základní školy ani v malé, ani ve velké obci. Jak jsme se již zmínili, ředitelé obou škol nám výzkum povolili. Tento jsme prováděli v hodinách občanské nauky ve třídě, tj. v prostředí, které děti znaly. Výzkum byl realizován bez účasti učitelů, čímž jsme se snažili alespoň částečně snížit vliv školního, tedy autoritativního prostředí. Žáci nebyli předem o naší návštěvě informováni.

Samotný sběr dat:

1. Úvodním slovem jsme se představili, seznámili jsme děti s dotazníkem. Informovali jsme je a zároveň ujistili o anonymitě celého výzkumu. Poté jsme je požádali o vyplnění dotazníku. Jeho vlastní vyplnění bylo dobrovolné. Nikdo z dětí nám dotazník neodmítl vyplnit. Ve třídě jsme s dětmi byli sami bez učitelů.

2. Rozdali jsme dotazník s tím, že jsme dětem ponechali možnost při neporozumění některé z otázek se na ni pro upřesnění zeptat. Ani jednou se však žádné dítě na doplňující informaci netázalo.
3. Vyplněné dotazníky jsme od dětí na konci vyučovací hodiny vybrali. Poděkovali jsme jim za spolupráci.
4. Závěrečné slovo bylo zaměřeno na upřesnění možnosti trávení volného času v obou lokalitách.

Lze konstatovat, že přístup obou škol, jak z pozice učitelů, tak z pozice dětí, byl velmi vstřícný.

Závěrem můžeme shrnout, že výzkum byl prováděn na základě vyhodnocení dotazníku dětí.

3.4.1 Zpracování získaných dat

Jsme si vědomi úzkého výběru obou vzorků a tudíž o tom, že nemůžeme hovořit o statistické reprezentativitě.

Hodnotili jsme individuálně každý dotazník s ohledem na velikost obce.

Zjištěné údaje z výzkumu byly zapracovány do tabulek, pomocí nichž bylo možné výsledky číselně vyhodnotit a tím i potvrdit, či vyvrátit hypotézy.

3.5 Výsledky výzkumu a jejich vyhodnocení

Pro vyhodnocení dotazníku za účelem zjištění rozsahu aktivního či pasivního trávení volného času dětí byly použity odpovědi na otázky, týkající se např. návštěvnosti v zájmových kroužcích, způsobu organizace volného času. Děti byly dotazovány zda raději sledují televizní programy, tedy jsou doma, nebo zda tráví volný čas s kamarády, při sportu apod. Jednak jsme chtěli zjistit

konkrétní činnost, kterou respondenti provozují, a také s kým ji provozují, zda jsou raději s přáteli či doma s rodiči.

Pro konkrétnost následně blíže specifikujeme důvody, které otázky a proč jsme vybírali pro výslednou práci s daty, včetně vlastního znění otázek.

Odpovědi k otázkám „velmi často“ a „často“ jsme hodnotili stejně, odpovědi „málokdy“ a „nikdy“ také stejně. Odlišné bylo pouze hodnocení na otázku č. 33, týkající se návštěvnosti zájmových kroužků. Zde jsme hodnotili výsledky tak, že uvedl-li respondent, že navštěvuje alespoň jeden ze zájmových kroužků, byla otázka hodnocena jako aktivní způsob trávení volného času.

Otázka č. 15: ***Trávíš čas učením, vzděláváním se?***

Otázka byla položena s ohledem na celkový pohled způsobu trávení volného času vzděláváním se.

Tabulka č. 1

Odpověď	Počet respondentů	Vyjádření v %
ANO	24	40
NE	36	60
celkem	60	100

Z dotazovaného počtu 60 respondentů odpovědělo 40 %, že se ve volném čase vzdělává. Zbývajících 60 % respondentů se věnuje jiné činnosti. Domníváme se, že vyjádření dětí je přímo úměrné množství a náročnosti učiva, které v současné době ve školách děti probírají, tudíž volný čas tráví jiným způsobem, než vzděláváním.

Otázka č. 16: ***Trávíš volný čas sledováním televize, videa?***

Posouzení problematiky v této oblasti bylo obtížné, neboť nebyl zjišťován program televizního vysílání či obsah filmu na videu. Toto by znamenalo samotný výzkum.

Tabulka č. 2

Odpověď	Počet respondentů	Vyjádření v %
ANO	22	37
NE	38	63
celkem	60	100

Ukázalo se, že 63 % respondentů se ve volném čase zabývá jinými činnostmi a 37 % respondentů tráví svůj volný čas sledováním televize nebo videa. Je pozitivní, že volný čas nesleduje tolik dětí, jak jsme se v počátku výzkumu domnívali.

Otázka č. 17: **Trávíš volný čas hrou na PC?**

S ohledem na znění otázky, („hra“ na PC), uvádíme, že otázka posuzovala pasivní formu trávení volného času.

Tabulka č. 3

Odpověď	Počet respondentů	Vyjádření v %
ANO	30	50
NE	30	50
celkem	60	100

Z výzkum vyplývá, že 50 %, tedy celá polovina vzorku pubescentů tráví volný čas hrou na počítači a 50 % respondentů se zabývá jinou činností, což odpovídá trendu moderní doby.

Otázka č. 20: **Trávíš volný čas sportem?**

Odpovědi na tuto otázku patří ke klíčovým pro potvrzení či vyvrácení hypotézy č. 1. Sportovní činnost souvisí s aktivitou, proto byly kladné odpovědi na otázku posuzovány jako aktivní forma trávení volného času.

Tabulka č. 4

Odpověď	Počet respondentů	Vyjádření v %
ANO	44	73
NE	16	27
celkem	60	100

Z celkového počtu respondentů jsme zjistili, že 73 %, tedy $\frac{3}{4}$ tráví volný čas aktivním způsobem, což je potěšující zjištění.

Otázka č. 22: ***Nudíš se ve volném čase?***

Klíčová otázka pro potvrzení či vyvrácení hypotézy č. I. Odpovědi na otázku zjišťovaly pasivní formu trávení volného času.

Tabulka č. 5

Odpověď	Počet respondentů	Vyjádření v %
ANO	16	30
NE	42	70
celkem	60	100

Tato otázka byla téměř shodná s výsledkem výzkumu u otázky č. 20 (Trávíš volný čas sportem), neboť 70% respondentů odpovědělo, že se ve volném čase nenudí, tedy zabývají se jinou činností. Lze tedy konstatovat, že jen málo dětí se nudí.

Otázka č. 33: ***Navštěvuješ zájmové kroužky?***

Všechny odpovědi na otázku byly posuzovány jako aktivní forma trávení volného času, pouze odpověď „nechodím nikam“ jsme hodnotili pasivně.

Tabulka č. 6

Odpověď	Počet respondentů	Vyjádření v %
ANO	50	83
NE	10	17
celkem	60	100

Bylo zjištěno, že 83 % dětí navštěvuje alespoň jeden zájmový kroužek. Pouhých 17% respondentů se neúčastní žádné organizované zájmové činnosti. Je potěšující zjištění, že děti rády navštěvují zájmové aktivity.

Tabulka č. 7

Forma trávení volného času dětí

Způsob trávení volného času	aktivní		pasivní	
	Počet resp.	v procentech	Počet resp.	V procentech
Vzděláváním se	24	40	36	60
Sleduji TV, video	38	37	22	63
Hraji hry na PC	30	50	30	50
Sportuji	44	73	16	27
Nudím se	42	70	18	30
CELKEM	178	59	122	41

Z tabulky je možné vyvodit, že ve výzkumném vzorku respondentů tráví aktivním způsobem volný čas 59 % respondentů, ostatní tedy 41 % volný čas tráví pasivně. Je možné konstatovat, že víc než polovina dětí tráví volný čas aktivním způsobem. (Tento zjednodušený výsledek formy trávení volného času je vyhodnocen pouze pro účely této práce, neboť při bližším a individuálním rozpracování tzv. pasivní formy způsobu trávení volného času, bychom zcela jistě museli „přesunout“ z této složky, do složky aktivní forma trávení volného času, některé respondenty). Domnívám se, že právě na

skupinu, která tráví volný čas pasivně, by měla být zaměřena zvýšená pozornost pracovníků zabývajících se vytvářením nabídky pro trávení volného času.

Pro vyhodnocení vlivu aktivního zázemí na způsob trávení volného času jsme použili vyjádření samotných dětí týkající se způsobu trávení volného času jejich rodičů. Tzn. dítě samo hodnotilo zda tento tráví rodiče aktivně či pasivně. Pro účely této práce nebyla otázka vzdělanosti rodičů zkoumána. Intelektuální rodinné zázemí bylo přeformulováno jako aktivní rodinné zázemí. Tuto skutečnost jsme zaznamenali až v průběhu výzkumu, neboť oba zkoumané vzorky škol vyjádřily nesouhlas s tím, abychom se dotazovali na vzdělání rodičů.

Na tuto otázku jsme použili odpovědi s možností označení různých aktivit či pasivit rodičů.

Společně jsme hodnotili vzorek malé obce a vzorek obce velké.

Otázka č. 9: *V dnešní době bývají rodiče velmi zaměstnání svojí prací. Když se stane, že mají čas, jakou činností se zabývají? Zakroužkuj prosím všechny varianty, které platí.*

Zvlášť jsme posuzovali otce i matku. Pro výsledné hodnocení jsme pak rodiče posuzovali společně.

Odpovědi u otce typu: zabývají se zahrádkařením, chatařením či chalupařením, sportem, četbou novin, knih, časopisů, schází se s přáteli, turistikou, věnují se mně, popř. sourozenci jsme posuzovali za aktivní formu trávení volného času. Odpovědi typu: sledování televize, odpočívá jsme posuzovali za pasivní formu trávení volného času.

Odpovědi u matky typu: zabývá se ručními pracemi, zahrádkařením, chatařením či chalupařením, sportem, turistikou, četbou novin, knih, časopisů, schází se s přáteli, věnuje se mně, popř. sourozenci jsme posuzovali pro účely této práce za aktivní formu trávení volného času, odpověď sledování televize, odpočívá jsme vyhodnotili jako pasivní formu trávení volného času.

Pro upřesnění bychom chtěli uvést, že jsme oslovili respondenty pouze z úplných rodin formálních i neformálních.

Tabulka č. 8

Forma trávení volného času rodiči

Odpověď	Počet respondentů	Vyjádření v %
Aktivní činnost	29	48
Pasivní činnost	31	52
celkem	60	100

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že 48 % rodičů tráví volný čas aktivním způsobem, zbývajících 52% pasivně.

Pro vyjádření souvislosti mezi aktivním zázemím rodiny a způsobem trávení volného času dětí, jsme použili tabulku č. 7 – **Forma trávení volného času dětí**. V tabulce bylo zjištěno, že 59 % dětí tráví volný čas aktivně a pasivně tráví volný čas 41 % dětí.

V porovnání se způsobem trávení volného času jejich rodiči v tabulce č. 8 – **Forma trávení volného času rodiči**, dle vyjádření dětí, 48 % rodičů tráví volný čas aktivně a 52 % rodičů zaujímá pasivní postoj ve způsobu trávení volného času.

Zjistili jsme rozdíly v aktivním způsobu trávení volného času dětí a způsobu trávení volného času jejich rodiči. Děti v námi zkoumaném vzorku jsou o 11 % aktivnější ve způsobu trávení volného času než jejich rodiče. Pasivita při způsobu trávení volného času vyjádřena v procentech u rodičů je o 11 vyšší.

Jako hodnotící prvek při zkoumání problematiky nabídky možnosti trávení volného času v místě bydliště, jsme použili odpověď dětí k otázce č. 34. Zjištěné informace jsme konfrontovali s faktickou nabídkou obcí.

Otázka č. 34: **Kdybys za svou zálibou nebo koníčkem musel(a) dojíždět do většího města, dojížděl(a) bys?**

Děti si mohly vybírat ze čtyř odpovědí. Odpověď „rozhodně ano“ a „spíše ano“ jsme hodnotili za aktivní formu trávení volného času, odpověď „spíše ne“ a „rozhodně ne“ jsme hodnotili za pasivní formu trávení volného času.

Pravdou zůstává, že tyto otázky byly položeny spíše jako otázky k zamyšlení, tedy bez ohledu na realitu. Děti z malé obce ve skutečnosti nedojíždí za svými koníčky, (jak jsme již uvedli, vzorek malé obce je plně dostačující v nabídce volnočasových aktivit) a děti v obci velké nemusí neřešit taková rozhodnutí, neboť veškerá zájmová zařízení jsou v dosahu městské hromadné dopravy.

Tabulka č. 9

Vzorek – malá obec

Odpověď	Počet respondentů	Vyjádření v %
ANO	22	73
NE	8	27
Celkem	30	100

Tabulka č. 10

Vzorek – velká obec

Odpověď	Počet respondentů	Vyjádření v %
ANO	28	93
NE	2	7
celkem	30	100

Dětem v dotazníku byla nastíněna modelová situace, kterou byly nuceny řešit. Bez porovnání se skutečným aktivním prožíváním volného času u dětí v dotazníku 93 % respondentů z velké obce by za svým zájmem, koníčkem dojíždělo, 7 % ze stejného vzorku by nedojíždělo. Ve malé obci by dojíždělo z dotazovaných dětí 73 % a 27 % by nedojíždělo.

V průběhu výzkumu a v jeho následném zpracování jsme si s otázkou volnočasových aktivit také uvědomili některé aspekty, které jsou pozitivní pro děti z malých obcí a jiné, které naopak hovoří ve prospěch obcí velkých. Např. děti ve velké obci jsou mnohdy nuceny dojíždět do zájmových kroužků. Se svými vrstevníky ze zájmové skupiny se tak setkávají pouze v průběhu této aktivity. Dochází tak k tomu, že má dítě jiné přátele ve škole, jiné v místě svého bydliště a jiné v průběhu zájmové aktivity.

Děti malých měst se denně pohybují a setkávají se svými vrstevníky ve škole, v místě bydliště a vztahy tak mezi nimi jsou při aktivitách podle našeho názoru pevnější, důvěrnější a osobnější.

Vzhledem k tomu, že je období puberty charakteristické tím, že se jedinci osamostatňují z vlivu rodiny, zaměřili jsme se otázkou č. 36. **Napiš prosím stručně s kým a kde bys chtěla nejraději trávit volný čas?** Otázkou jsme chtěli ověřit její platnost.

Pro orientaci jsme opět posuzovali oblast malé i velké obce dohromady a jednotlivé výsledky jsme sumarizovali do celkové tabulky.

V odpovědích jsme se pouze orientovali na odpovědi, týkající se trávení volného času společně s rodiči či příbuznými, a volného času tráveného bez rodičů, příbuzných, tedy s přáteli.

Tabulka č. 11

Odpověď	Počet respondentů	Vyjádření v %
S rodiči	12	20
Bez rodičů	48	80
celkem	60	100

Výzkumem bylo potvrzeno, že pubescenti mají výraznou tendenci osamostatňovat se a to z celkového počtu 60 respondentů celkem 80 % tj. 48 dětí.

Zvláštní pozornost bychom pak chtěli věnovat odpovědím dětí na otázku č. 35. ***Stalo se Ti někdy, že jsi nemohl(a) chodit do některého zájmového kroužku či oddílu, protože to bylo finančně příliš náročné a rodiče si to nemohli dovolit?***

K jejímu zařazení do dotazníku nás vedly časté výmluvy rodičů na to, že děti nenavštěvují zájmové kroužky proto, že je to finančně nákladná záležitost. Odpovědi jsme pak pokládali pouze za informativní a orientační, nezkoumali jsme skutečnou ekonomickou úroveň rodin respondentů. Z výsledku je pak možné hodnotit, že 42 respondentů, tedy 70 % z celkového počtu 60 dotazovaných odpovídajících ve velké obci uvedlo, že taková situace v jejich rodině nikdy nenastala, že mohou navštěvovat zájmový kroužek dle vlastního uvážení s tím, že to rodiče akceptují, a tudíž i finančně zajistí. 18 respondentů dotazovaných v malé obci, tedy 30 % však uvedlo, že právě ekonomické důvody zabránily jejich účasti na některé z aktivit.

4 ZÁVĚREČNÁ ČÁST

4.1 Vyhodnocení hypotéz

- I. *Předpokládáme, že mládež v současné době tráví více volného času pasivním způsobem.*

Hypotéza nebyla potvrzena.

V souladu se závěry výzkumu je možné konstatovat, že 59 % dětí tráví volný čas aktivně a 41 % dětí tráví volný čas pasivním způsobem.

- II. *Předpokládáme, že aktivní rodinné zázemí vede k aktivnímu trávení volného času.*

Hypotéza nebyla potvrzena

Z výzkumu vyplývá, že 59 % dětí tráví volný čas aktivně, 48 % rodičů tráví volný čas aktivním způsobem, rozdíl 11 % tuto hypotézu nepotvrdil.

- III. *Předpokládáme, že využití volného času je závislé na velikosti místa bydliště.*

Hypotéza nebyla potvrzena.

Výsledky výzkumu neprokázaly závislost trávení volného času na velikosti obce. Děti z obou zkoumaných vzorků by za svým koníčkem či zálibou dojížděly. V malé obci odpovědělo 73 % dětí, by bylo ochotno dojíždět a 27 % dětí by nedojíždělo, ve velké obci by dojíždělo 93 % dětí a pouhých 7 % dětí by nedojíždět nechtělo.

Jsme si plně vědomi toho, že náš výzkum zahrnoval pouze malý vzorek nereprezentativního výběru. Tzn. že výsledky výzkumu nelze chápat jako výsledek celospolečenský.

4.2 Navržená opatření

V současné době se dle našeho názoru nachází společnost v období, kdy je na všechny oblasti života kladeno především ekonomické hledisko. To se promítá i do oblasti volného času. Často se setkáváme s rodiči dětí, kteří z důvodu dostatečného ekonomického zabezpečení rodiny pracují ve více zaměstnáních. Není se pak mnohdy možné divit tomu, že přepracovaný rodič tráví volný čas pasivně (nicneděláním, „vypnutím“). Děti pak tráví většinu času bez rodičů, způsobem, „jak samy uznají za vhodné“, mnohdy pouze pasivně, např. sledováním televizního vysílání bez ohledu na kvalitu vysílaného programu. Ten je pro jejich věkovou kategorii mnohdy nevhodný. Hraní počítačových her, plných násilí také nepůsobí na děti příliš pozitivně. Touto činností jsou negativně ovlivňovány. Chybí v jejich blízkosti taková autorita, která by jim v orientaci - výběru pomohla.

Nemalou měrou by k trávení volného času přispělo i lepší **finanční ohodnocení lidské práce**, tj. aby rodina byla schopna žít důstojným způsobem z výdělku hlavního zaměstnání rodičů. Stále je mnoho rodičů, kteří jsou nuceni si na chod domácnosti vydělávat i více dalšími vedlejšími pracovními poměry.

Při této příležitosti chceme zdůraznit také to, že do našeho výzkumu byly zařazeny děti z úplných rodin. V souvislosti s tím jsme si plně vědomi toho, že situace samoživitelů s dětmi, (matek či otců), je po ekonomické stránce svízelnější.

Další pomoc vidíme v aktivitách, které mohou nabídnout školy dětem, v podobě **školních klubů**. Právě námi vybraná malá obec Hejnice je ukázkou

toho, jak aktivní svou nabídkou v trávení volného času může škola být (za přijatelných, mnohdy symbolickým poplatků). Ve školním klubu aktivně pracuje výtvarný a keramický kroužek. Děti chodí na pravidelné výlety každý sudy víkend v měsíci. Jsou pořádána setkání s rodiči a dětmi u příležitosti svátku Vánočních, Velikonočních, na začátku a konci školního roku. Jednou ročně školní klub pořádá sportovní utkání dětí celé školy.

4.3 Závěr

Problematika trávení volného času, kterou jsme se v naší práci zabývali prokázala, jak složitě je i pouhé definování této oblasti. Jsme si vědomi toho, že jsme pro získání alespoň orientačních výsledků museli upřesnit pouze hraniční hodnoty a to jak v pozitivním, tak i negativním smyslu. Úmyslně jsme tak přehlédli hodnoty nevyhraněné nacházející se uprostřed. Stejně tak se domníváme, že práce prokázala, jak velké množství činitelů ovlivňuje konkrétní způsob trávení volného času jedince. Pokusili jsme se vystihnout a zdůraznit, jak složitě je trávení volného času právě v období pubertálního věku, kdy je pubescent silně pod vlivem svých vrstevníků.

Domníváme se, že se nám podařilo prokázat, že děti se v tomto věku odpoutávají od své rodiny, snaží se obstát především mezi svými vrstevníky. Stejně tak se domníváme, že se našim výzkumem prokázalo to, jak velký vliv v tomto období má na chování jedince to, jaký základ získával již od nejtějšiho věku ve své vlastní rodině. Utvrdili jsme si náš názor v tom, že děti, které nějakým způsobem v období puberty neobstojí, nesou si v sobě určité skupině vrstevníků, i když je u některých skupin naplně činnosti v rozporu s právními předpisy, normami společností apod. Je pozitivní, když se setkají se skupinou, jejíž program, či náplň taková není.

Při vyhodnocování dotazníků jsme si uvědomili, že pro potřebu výzkumu by byl postčující menší počet uzavřených otázek. Domníváme se však, že i tento poznatek je pro nás cennou zkušeností pro případný další empirický výzkum.

Stejně tak jsme si vědomi toho, že nahodilý výběr malé obce není typickým vzorkem. Při výběru jiné obce by výsledky byly odlišné.

Způsob trávení volného času je jedním z hledisek určující celkovou úroveň společnosti.

Volný čas je většinou spojen s prožitky klidu a pohody. Ve vzpomínkách z dětství se mnohému z nás ze všeho nejvíce vybavují právě ty, které jsme zažili ve volném čase. Mezi nejkrásnější patří většinou čas trávený s někým blízky, tedy s rodinou. Čím je člověk starší, jsou i vzpomínky silnější a působivější. Hektickým způsobem života, kterému většina z nás podlehl, připravujeme právě naše děti o tyto vzpomínky. Budujeme na pravdách, že jak se ony samy budou chovat ke svým dětem. Zapomínáme na pravidlo, že nejlepší investice je do budoucnosti, tedy do dětí, i když jejich návratnost je velmi vzdálená. Nejenom z těchto důvodů se domníváme, že v mnohém mají současně děti situaci složitější. Doba napomáhá tomu, aby se uplatnil pouze ti jedinci, kteří jsou "nejdravější, nejvykonnější".

I nadále si myslíme, že naše děti nejsou horší než jsme byli my, ale jsou takové, jaké jim umožňujeme být my sami.

5 Seznam použité literatury

- ANDRLE, V.: *Mládež a společnost*, Praha, Práce 1989
- BAKALÁŘ, E.: *Psychohy 2*, Praha, Vyšehrad 1995
- BRABLCOVÁ V. a kolektiv: *Manželství, rodina, rodičovství*, Praha, Horizont 1973
- DE SINGLY, F.: *Sociologie současné rodiny*, Praha, Portál 1999
- HARTL, P.: *Psychologický slovník*, Praha, J. Budka 1996
- HERMOCHOVÁ, S.: *Hry pro život 1*, Praha Portál 1994
- HORSKÝ J., SELIGOVÁ M.: *Rodina našich předků*, Praha NLN 1997
- KERNBERG, O. F.: *Normální a patologická láska*, Praha Portál 1999
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*, Praha, Grada Publishing 1998
- MACEK, P.: *Adolescence*, Praha, Portál 1999
- MATEJČEK, Z.: *Po dobrém, nebo po zlém?* Praha, Portál 1993
- MATEJČEK, Z.: *Rodiče a děti*, Praha Avicenum 1986
- MOŽNÝ, I.: *Moderní rodina*, Brno, Blok 1990
- NAKONEČNÝ, M.: *Sociální psychologie*, Praha, Academia 1999
- PÁČL, P.: *Sociologie životního způsobu*, Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1988
- PRÁDKY, M., KNOTOVÁ D., FALTYSKOVÁ, J.: *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, Brno, Masarykova univerzita 2002
- PÁVKOVÁ, J., HÁJEK B., HOFBAUER, B., HRDLIČKOVÁ, V., PAVLÍKOVÁ, A.: *Pedagogika volného času*, Praha, Portál 1999
- PRCHAL, J.: *Výchova dětí v rodině*, Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1968
- ROTTEROVÁ, B., ČÁP, J.: *Výchova aktivní mládeže ve volném čase*, Praha, Univerzita Karlova 1976
- SAK, P.: *Sociální vývoj mládeže*, Praha, SPN 1985
- SAK, P.: *Proměny české mládeže*, Praha, Petklíč 2000
- SEMRÁD, J.: *Mládež a sociálně negativní jevy*, Praha, Vydavatelství Policejní akademie ČR 1996 – sborník referátů ze seminářů

- SOCHŮREK, J.: *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*, 1. díl, Liberec, Technická univerzita 2001
- SOCHŮREK, J.: *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*, 2. díl, Liberec, Technická univerzita 2001
- ŠVINGALOVÁ, D.: *Základy psychologie osobnosti*, Liberec, Technická univerzita 2000
- TRPIŠOVSKÁ, D.: *Vyvojová psychologie pro studenty učitelství*, Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta UJEP 1998 – skripta
- VÄGNEROVÄ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, Praha, Portál 1999
- VÄGNEROVÄ, M.: *Vyvojová psychologie*, Praha, Portál 2000
- VÄGNEROVÄ, M.: *Psychologie školního dítěte*, Praha, Husitská teologická fakultat UK 1995
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I.: *Aplikovaná sociální psychologie I*, Praha, Portál 1998
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I.: *Aplikovaná sociální psychologie II*, Praha, Grada Publishing 2001

6 Příloha

- dotazník

Milí žáci,

chtěli bychom Vám položit několik otázek, které se týkají Vašeho využití volného času. Rádi bychom věděli, jaké máte zájmy, koníčky, co děláte ve volném čase, co byste chtěli dělat. Dotazník ze zcela anonymní, nedostane se do rukou ani Vaším učitelům, ani rodičům. Byli bychom proto rádi, kdybyste následující otázky odpověděli co nejupřímněji a nejpravdivěji. U každé otázky prosím zakroužkujte vždy jednu odpověď, která nejvíce odpovídá Vašemu názoru

1. Myslíš, že rodiče vědí, co se Ti líbí?
 - 1.1. rozhodně ano
 - 1.2. spíše ano
 - 1.3. spíše ne
 - 1.4. rozhodně ne

2. Vědí rodiče co děláš, když nejsi ve škole?
 - 2.1. rozhodně ano
 - 2.2. spíše ano
 - 2.3. spíše ne
 - 2.4. rozhodně ne

3. Říkáš svým rodičům co děláš, když nejsi s nimi?
 - 3.1. rozhodně ano
 - 3.2. spíše ano
 - 3.3. spíše ne
 - 3.4. rozhodně ne

4. Povídáš si s rodiči o tom, co děláš ve škole a po škole?
 - 4.1. rozhodně ano
 - 4.2. spíše ano
 - 4.3. spíše ne
 - 4.4. rozhodně ne

5. Občas se každému dítěti stane, že rodičům, či učitelům zalže, nebo neřekne pravdu. Stává se to i Tobě?
 - 5.1. ano často
 - 5.2. ano někdy
 - 5.3. vyjíměčně
 - 5.4. nikdy

6. Čeho si na svých rodičích nejvíce vážíš? (odpověz několika slovy)

7. Co Ti na rodičích nejvíce vadí nebo Ti je nepříjemné (odpověz několika slovy)

8. Považuješ někoho ze své rodiny za vzor?

- 8.1. matku
- 8.2. otce
- 8.3. sourozence
- 8.4. nikoho
- 8.5. někoho jiného

9. V dnešní době bývají rodiče velmi zaměstnaní svojí prací. Když se stane, že mají čas jakou činností se zabývají? Zakroužkuj prosím všechny varianty, které platí:

otec:

- 9.1. zahrádkařením
- 9.2. chatařením či chalupařením
- 9.3. sportem
- 9.4. sledováním TV
- 9.5. četbou novin, knih, časopisů
- 9.6. schází se s přáteli
- 9.7. turistikou
- 9.8. věnuje se mně, popř. sourozenci
- 9.9. odpočívá

matka:

- 9.10. ručními pracemi (plete, šije, háčkuje, vyšívá apod.)
- 9.11. zahrádkařením
- 9.12. chatařením či chalupařením
- 9.13. sportem
- 9.14. sledováním TV
- 9.15. četbou novin, knih, časopisů
- 9.16. schází se s přáteli
- 9.17. turistikou
- 9.18. věnuje se mně, popř. sourozenci
- 9.19. odpočívá

10. Stává se, že kvůli práci nebývá matka doma?

- 10.1. velmi často
- 10.2. ano někdy
- 10.3. málokdy
- 10.4. nikdy

11. Stává se, že kvůli práci nebývá otec doma?

- 11.1. velmi často
- 11.2. ano někdy
- 11.3. málokdy
- 11.4. nikdy

12. Myslíš si, že když mají rodiče čas, tak se Ti věnují?

- 12.1. rozhodně ano
- 12.2. spíše ano
- 12.3. spíše ne
- 12.4. rozhodně ne

13. Jak často se doma všichni sejdete a popovídáte si?

- 13.1. skoro každý den
- 13.2. alespoň 3 x týdně
- 13.3. alespoň 1 x týdně
- 13.4. ještě méně

14. Trávíš volný čas doma?

- 14.1. velmi často
- 14.2. často
- 14.3. málokdy
- 14.4. nikdy

15. Trávíš volný čas učením, vzděláváním se?

- 15.1. velmi často
- 15.2. často
- 15.3. málokdy
- 15.4. nikdy

16. Trávíš volný čas sledováním TV, videa?

- 16.1. velmi často
- 16.2. často
- 16.3. málokdy
- 16.4. nikdy

17. Trávíš volný čas hrou na PC?

- 17.1. velmi často
- 17.2. často
- 17.3. málokdy
- 17.4. nikdy

18. Trávíš volný čas domácími pracemi (mytím nádobí, vynášením odpadkového koše, uklízením), popř. pomáháš rodičům?

- 18.1. velmi často
- 18.2. často
- 18.3. málokdy
- 18.4. nikdy

19. Trávíš volný čas s kamarády?

- 19.1. velmi často
- 19.2. často
- 19.3. málokdy
- 19.4. nikdy

20. Trávíš volný čas sportem?

- 20.1. velmi často
- 20.2. často
- 20.3. málokdy
- 20.4. nikdy

121. Trávíš volný čas jinou zálibou?

- 121.1. velmi často
- 121.2. často
- 121.3. málokdy
- 121.4. nikdy

122. Vodíš se ve volném čase?

- 122.1. velmi často
- 122.2. často
- 122.3. málokdy
- 122.4. nikdy

123. Trávíš volný čas společně s rodiči?

- 123.1. velmi často
- 123.2. často
- 123.3. málokdy
- 123.4. nikdy

124. Chtěl(a) bys trávit více času s rodiči?

- 124.1. rozhodně ano
- 124.2. spíše ano
- 124.3. spíše ne
- 124.4. rozhodně ne

125. Nutí tě rodiče, abys trávil(a) volný čas stejně jako oni
a provoroval(a) stejně záliby jaké mají oni?

- 125.1. velmi často
- 125.2. často
- 125.3. málokdy
- 125.4. nikdy

126. Máš hodně kamarádů?

- 126.1. šest a více
- 126.2. tři až pět
- 126.3. dva
- 126.4. pouze jednoho
- 126.5. žádné

127. Máš se svými kamarády společné zájmy?

- 127.1. rozhodně ano
- 127.2. spíše ano
- 127.3. spíše ne
- 127.4. rozhodně ne

128. Scházíš se s kamarády, protože jinak nemáš co dělat?

- 128.1. rozhodně ano
- 128.2. spíše ano
- 128.3. spíše ne
- 128.4. rozhodně ne

29. Scházíš se s kamarády pouze ze zvyku?
- 29.1. rozhodně ano
 - 29.2. spíše ano
 - 29.3. spíše ne
 - 29.4. rozhodně ne
30. Scházíš se s kamarády hlavně proto, že s Tebou chodí do třídy?
- 30.1. rozhodně ano
 - 30.2. spíše ano
 - 30.3. spíše ne
 - 30.4. rozhodně ne
31. Už jsi někdy pil(a) alkohol tak, abys cítil(a) opilost?
- 31.1. ano jednou
 - 31.2. ano dvakrát
 - 31.3. ano třikrát a vícekrát
 - 31.4. nikdy
32. Občas se stane, že se Ti nechce jít do školy, máš např. strach z toho, že jsi nenapsal(a) úkol, nebo se bojíš, že budeš zkoušený(á) z předmětu, která Ti moc nejde. Byl(a) jsi proto někdy „za školou“?
- 32.1. ano jednou
 - 32.2. ano dvakrát
 - 32.3. ano třikrát a vícekrát
 - 32.4. nikdy
33. Navštěvuješ nějaké zájmové kroužky?
- 33.1. ano jeden
 - 33.2. ano dva
 - 33.3. ani tři a více
 - 33.4. nechodím nikam
34. Kdybys za svou zálibou nebo koníčkem musel(a) dojíždět do většího města, dojížděl(a) bys?
- 34.1. rozhodně ano
 - 34.2. spíše ano
 - 34.3. spíše ne
 - 34.4. rozhodně ne
35. Stalo se Ti někdy, že jsi nemohl(a) chodit do některého zájmového kroužku či oddílu, protože to bylo finančně příliš náročné a rodiče si to nemohli dovolit?
- 35.1. rozhodně ano
 - 35.2. spíše ano
 - 35.3. spíše ne
 - 35.4. rozhodně ne

36. Napiš prosím stručně jak a s kým a kde bys chtěl(a)
nejraději trávit volný čas

37. Jsi: 1. chlapec 2. dívka

38. Kolik máš sourozenců:.....

39. Žiješ s oběma rodiči? Ano ne

40. Žiješ pouze s matkou? ano ne

41. Žiješ pouze s otcem? ano ne

42. Napiš, z které části Liberce jsi:

43. Jak bys hodnotil(a) své známky?

1. výborně 2. průměrně 3. podprůměrně

Děkujeme za vyplnění tohoto dotazníku.